

Nederland maakt het!

Naar een liberale samenleving in 2030

December 2015

Inhoudsopgave

Liberaal 2030	4
Nederland welvarender	7
Ambities 2030	12
Gamechangers ontplooiing: de Big Five.....	13
Cluster Sociale zekerheid, Arbeidsmarkt en Pensioenen	16
Ambities 2030	16
Gamechangers	20
Cluster Gezondheid & Welzijn	22
Ambities 2030	22
Gamechangers	26
Cluster Omgeving & Fysiek	27
Ambitie 2030.....	27
Gamechangers	30
Cluster Binnenlands Bestuur, Veiligheid & Justitie	34
Ambitie Binnenlands bestuur 2030	34
Gamechangers.....	39
Veiligheid en justitie	40
Ambitie 2030	40
Gamechangers.....	53
Cluster Internationaal	54
Ambitie 2030.....	54
Gamechangers	56
Dissenting opinions	57

Nederland maakt het!

Keuzes maken, handen uit de mouwen steken, risico's nemen, en hiervan de verdiende vruchten plukken. Een mooi ambacht leren en de schepper zijn van fraaie meubels, traditioneel verbouwwerk, unieke kazen, een kledinglijn of een hoogtechnologische start-up. Gedisciplineerd trainen in de sport waarvoor je aanleg hebt en een podiumplaats bereiken. Maar ook: je terugvechten uit een tegenvallende situatie, al dan niet met een steuntje in de rug. Iets van je leven maken. Dat is waar liberalen enthousiast worden en wat zij iedereen toewensen. In een liberale samenleving kan iedereen die dat wil "het maken".

En met z'n allen maken we Nederland. We richten de openbare ruimte in, en bouwen de wegen, spoorlijnen, waterwerken en de digitale infrastructuur die helpen een vitaal en sterk Nederland in zijn kracht te zetten. We maken het aantrekkelijk om in Nederlandse ondernemingen te investeren en moedigen ondernemingen aan zich juist in Nederland te vestigen. We stimuleren *the best and the brightest* om op alle niveaus aan Nederlandse onderwijsinstellingen te excelleren. En vinden daarbij de overheid niet als gesubsidieerde concurrent tegenover ons, maar als rechtvaardige marktmeester aan onze zijde.

En ook maken we werkend wat nu nog hapert. We maken informatie transparant zodat we bijvoorbeeld bij aankoop van producten en diensten, en bij keuzes over zorg, onderwijs en pensioenen beslissingen kunnen nemen waarvoor we de verantwoordelijkheid welbewust aanvaarden. In de zorg creëren we ruimte voor innovatie en goede kwaliteit die Nederland gezond en veerkrachtig houdt. En sociale zekerheid is erop gericht mensen weer met frisse energie voor een succesvolle tweede helft het veld op te sturen.

En met een krachtig openbaar bestuur, toegankelijke politieke besluitvorming, een toonaangevende rechtsstaat, toegewijde publieke diensten en een levendig opinieklimaat maken we de westerse liberale waarden waar. Waar de publieke zaak de etalage is van onze gezamenlijke zelfbeschikking, en de samenwerking met de landen om ons heen ons ook mondiaal die ruimte geeft. Waar burgers zich veilig weten, zichzelf kunnen zijn, en vrij voor hun mening kunnen uitkomen.

Dat is een liberale samenleving die we ambiëren, waar iedereen het kan maken en waarvoor ambitieuze maar realistische maatschappelijke verandering en doorbraken nodig zijn. En die binnen drie kabinetsperiodes – rond 2030 – kan worden gerealiseerd.

Dat is een samenleving waar anderen met bewondering naar kijken, en constateren: Nederland maakt het!

Liberaal 2030

'Nederland liberaler, vrijer, veiliger en welvarender', zo is de ambitie van de VVD in een notendop uiteen te zetten. Deze ambitie blijft in een veranderende wereld anno 2015 onveranderd, maar stelt liberalen wel voor uitdagingen. Streven naar meer individuele vrijheid, veiligheid en welvaart is één, het daadwerkelijk bereiken is een tweede. Dit vergt niet alleen inzicht in de vraag wat liberalen in de bestaande situatie zouden willen veranderen, maar vooral ook hoe ze dat zouden willen doen.

Liberalen stonden eind negentiende eeuw aan het begin van sociale wetgeving en legden daarmee de belangrijke basis voor de verzorgingsstaat. Achteraf zou gesteld kunnen worden dat liberalen destijds vanuit dezelfde ambitie opereerden. Gedurende de twintigste eeuw groeide de verzorgingsstaat zodanig, dat anno 2015 voor vrijwel ieder vraagstuk of probleem wel aanspraak op een overheidsregeling gemaakt kan worden. Voor liberalen betekent dit dat zij hun ambitie van een liberaler, vrijer, veiliger en welvarender Nederland alleen kunnen verwezenlijken door juist weer een stap terug te doen.

Individuele vrijheid en verantwoordelijkheid zijn voor liberalen kernbegrippen in hun denken en doen. In een liberale samenleving worden alle individuen zo vrij mogelijk gelaten bij het vormgeven aan hun leven. Dat betekent nog geen vrijblijvendheid. Van mensen wordt verwacht dat zij voor zover zij dat kunnen ook zelf verantwoordelijkheid dragen voor de invulling van hun leven en voor de gevolgen van de keuzes die ze in het leven maken. Bovendien wordt van mensen verwacht dat zij bij het benutten van hun vrijheid altijd voor ogen houden dat deze vrijheid anderen in dezelfde mate toekomt.

De liberale voorliefde voor individuele vrijheid en verantwoordelijkheid verklaart de voorkeur voor een zo klein mogelijke overheid die een aantal kerntaken krachtadig kan uitvoeren. Het aantal overheidstaken is sinds de negentiende eeuw enorm toegenomen. Deels werd deze toename ook door liberalen vol overtuiging omarmd, deels zagen liberalen de groei aan wet- en regelgeving echter ook met lede ogen aan.

In de negentiende eeuw richtte overheidsbeleid zich, passend bij de toenmalige tijdsgeest, hoofdzakelijk op de negatieve vrijheid (de individuele vrijheid van inmenging van buiten). Liberalen maakten zich niet voor niets in 1848 sterk voor het vastleggen van een aantal fundamentele grondrechten en vulden daarnaast enkele collectieve taken verder in. Geleidelijk ontstond echter het besef dat de negatieve vrijheid alleen onvoldoende was. In het belang van de individuele ontplooiing en later ook de kansengelijkheid groeide de taken die aan de overheid werden toebedacht ten behoeve van de individuele vrijheid. Naast de negatieve vrijheid gingen liberalen ook hechten aan de positieve vrijheid (de vrijheid tot het daadwerkelijk invulling geven aan het eigen leven). Vrijheid moest niet langer hoofdzakelijk op de overheid worden veroverd (negatief), maar in toenemende mate juist met behulp van de overheid zeker worden gesteld (positief).

Het is de nadruk op positieve vrijheid die zowel binnen liberale kring als daarbuiten steeds weer voor de grootst mogelijke discussies zorgt. Anno 2015 is vrijwel iedereen ervan overtuigd dat individuele ontplooiing een groot goed is en dat mensen bovendien los van hun afkomst op zo gelijk mogelijke wijze kansen moeten krijgen die hen in staat stellen zich te ontwikkelen. De overheid dient randvoorwaarden te stellen waarmee mensen de kans wordt geboden hun talenten te ontdekken en ontwikkelen en daarmee op basis van eigen keuzes hun leven zelfstandig vorm te geven. Met name via het onderwijs wordt hieraan invulling gegeven.

Onder het mom van positieve vrijheid is de overheid echter sluipenderwijs veel meer gaan doen dan mensen gelijke kansen bieden, in hun kracht zetten en daar waar nodig een extra duwtje in de rug te geven. Voor vrijwel ieder probleem waar een individu gedurende zijn leven tegenaan zou kunnen lopen bestaat inmiddels wel een regeling of collectieve oplossing.

Burgers zijn eraan gewend geraakt – en daarmee verwend geraakt – dat zij steevast bij de overheid konden aankloppen. Nadelige gevolgen van deze tendens zijn onder andere een afname van de zelfredzaamheid en een afname van de voorheen veel vanzelfsprekendere individuele verantwoordelijkheid.

De toenemende overheidsbemoeienis gedurende de laatste decennia was er bovendien meer dan eens op gericht in het kader van de sociale rechtvaardigheid en solidariteit datgene wat ongelijk was zo gelijk mogelijk te maken. Daar waar gelijkheid voor liberalen slechts een middel is om het doel van zoveel mogelijk individuele vrijheid te bereiken, verheffen andere ideologieën gelijkheid meer dan eens tot doel op zich. Zij beogen niet alleen gelijke kansen, maar willen ook de uitkomsten zo gelijk mogelijk maken. Dit is funest voor de individuele vrijheid die liberalen zo hoog in het vaandel dragen. Gelijkheid wordt door liberalen veeleer gezien als gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging. Ieder individu is gelijk in zijn individuele waardigheid als mens en wordt voor de wet gelijk behandeld. Ongelijkheid is en blijft bestaan in talenten, in keuzes, in de mate waarin het eigen leven daadwerkelijk wordt vormgegeven en dus altijd ook in uitkomsten. Voor de overheid is geen rol weggelegd bij het wegnemen van dergelijke ongelijkheden.

Liberalen zijn realistisch genoeg om te erkennen dat er mensen in de samenleving zijn die meer hulp nodig hebben bij het grijpen van hun kansen, zoals er ook mensen zijn voor wie het vrijwel onmogelijk is het leven zelf vorm te geven. Dat extra steuntje in de rug wordt uiteraard wel gegeven, maar is er altijd vanuit de positieve insteek op gericht te kijken wat mensen dan wel zelf kunnen. Voorkomen moet worden dat degenen die wat extra hulp nodig hebben voorgoed aan de rand van de samenleving worden geparkeerd, weliswaar voorzien van financiële middelen, maar zonder enig verder perspectief. Dat is voor liberalen alles behalve sociaal.

Solidariteit kent grenzen, ook hier tonen liberalen zich doorgaans realistisch. Solidariteit is het sterkst met degenen in onze zeer nabije omgeving en neemt af naarmate de afstand toeneemt. Mensen zijn bereid voor hun familie, goede vrienden en soms nabije omgeving op verschillende manieren klaar te staan. Daarnaast hebben mensen er begrip voor dat de overheid van iedereen via de belastingen een financiële bijdrage vraagt omwille van het collectief regelen van een aantal kerntaken. Mensen hebben er zelfs begrip voor dat belastingen een progressief element kennen als gevolg waarvan de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Dit begrip is echter niet oneindig.

Het besef dat collectieve middelen uiteindelijk door individuen moeten worden opgebracht lijkt bij sommigen weggevaagd. In hun beleving heeft de overheid een pot met geld waaruit allerlei voorzieningen ten behoeve van burgers worden betaald, voorzieningen waar burgers dan ook recht op zouden hebben. Als gevolg daarvan zijn mensen zich er steeds minder van bewust dat zij in de eerste plaats zelf verantwoordelijkheid dragen voor hun eigen leven en pas in het uiterste geval een beroep op de collectiviteit mogen doen. Het is hoog tijd voor een mentaliteitsverandering. Het bestaan van een collectieve (subsidie)regeling betekent nog niet automatisch dat individuen daar een beroep op moeten doen vanuit de gedachte dat ze er recht op zouden hebben. Niet meteen naar de overheid kijken voor hulp, maar eerst inventariseren wat je zelf kunt doen. De participatiesamenleving is een mooie start van meer eigen verantwoordelijkheid en minder collectiviteit.

Liberalen kiezen nadrukkelijk voor de waarden van de westerse samenleving, zoals vastgelegd in de liberale rechtsstaat. Die binden ons en vinden hun oorsprong zowel in onze joods-christelijke traditie, als in de Verlichting, het humanisme en onze Grondwet. Zo'n samenleving is voor ons soeverein boven andere samenlevingen. Dat geeft ons de morele verplichting die samenleving actief te onderhouden, en bedreiging en aantasting hiervan altijd met kracht te bestrijden. Daarvoor willen we alle middelen inzetten die de rechtsstaat ons biedt. Ook als dat onverhoopt tot discussie en conflicten leidt.

De liberale voorkeur voor een zo klein mogelijke overheid moet niet worden verward met een principiële afkeer van overheidsinterventies of de wens van een zwakke overheid. Enkele kerntaken dient de overheid krachtdadig uit te voeren in het belang van de individuele vrijheid. Daarbij is met name de handhaving van de veiligheid – zowel in Nederland naar buiten – van groot belang. Zonder veiligheid is er immers geen vrijheid. Daarnaast zullen er altijd zaken zijn die we beter collectief kunnen regelen, daartoe moet de overheid over voldoende middelen kunnen beschikken.

Wel leidt de nadruk op die kleine krachtige overheid tot de wens de doorgesloten bureaucrativering, alsmede de neiging werkelijk alles op voorhand te willen controleren en achteraf verantwoord te willen zien, terug te dringen. Waar mogelijk staat vertrouwen voorop, en komt controle pas achteraf. Dit uitgangspunt maakt het terugdringen van bureaucrativering en van de huidige verantwoordingscultuur mogelijk. Evenals tijdige en periodieke evaluatie van wet- en regelgeving en het 'opruimen' van oude regels, conform het uitgangspunt voor iedere nieuwe regel worden twee oude regels geschrapt.

De overheid is er voor ons. Daarom willen we meer mogelijkheden krijgen om rechtstreeks mee te beslissen over die overheid. Dat kan het beste dichtbij huis gebeuren, in de lokale gemeenschap. Daarom kiezen we voor het decentraliseren van verantwoordelijkheden. Een plattelandsgemeente kan fundamenteel anders zijn dan een gemeente in de Randstad. Hoe een gemeente haar taak invult laten we graag over aan de eigen inwoners door ze maximale invloed te laten uitoefenen op dat wat in hun nabijheid gebeurt. Dit kan prima leiden tot merkbare verschillen tussen gemeenten. Zo krijgen we een woonomgeving die zo goed mogelijk aansluit bij onze wensen en verwachtingen.

De collectieve middelen die voor het uitvoeren van de kerntaken noodzakelijk zijn worden hoofdzakelijk bijeengebracht via de belastingen. Daarbij is nivellering voor liberalen, anders dan voor andere ideologische stromingen, geen doel op zich. Via de inkomstenbelasting is een zekere mate van nivellering voor liberalen te rechtvaardigen, op andere terreinen vindt dergelijk inkomensbeleid bij voorkeur zo min mogelijk plaats. Dat betekent ook dat sturing in individuele keuzes via de belastingen beperkt zal moeten worden. Bijkomend voordeel is dat daarmee het belastingstelsel ook een stuk eenvoudiger kan, waarmee de bureaucrativering op dit terrein kan worden teruggedrongen.

Daar waar mogelijk laten liberalen aan het vrije spel der maatschappelijke krachten zoveel mogelijk ruimte. Dat betekent echter niet dat de overheid geen enkele rol heeft op de vrije markt. Als marktmeester draagt de overheid zorg voor de spelregels die vrije mededinging en onbelemmerde toegang tot de markt mogelijk maken. Oneerlijke concurrentie en te grote machtsconcentraties worden door de marktmeester voorkomen in het belang van het individu als consument en ondernemer. Bovendien schept de overheid voorwaarden die economische groei, welvaart en innovatie mede mogelijk maken. Als marktmeester stuurt de overheid zo min mogelijk op de markt.

Kortom, wij willen dat Nederland zich vanuit de huidige kracht klaar maakt voor de toekomst – voortbouwend op een liberale traditie van ondernemerschap, innovatie, pluralisme en solidariteit. Mondiaal met een sterke lokale verankering en een robuuste beroepsbevolking die concurrerend is en zelfredzaam. Waar iedereen meetelt en meedoet. Waar inspanning en prestatie lonen, en welvaart vooral wordt verdiend en slechts waar nodig wordt verdeeld. Met heldere liberale keuzes kunnen we een sterk Nederland ook in de toekomst aan een volgende generatie overdragen.

Resumerend is het behoud onze (nationale) vrijheid voor liberalen de voorwaarde voor het kunnen leven in veiligheid. Vrijheid en veiligheid zijn essentieel voor de bescherming en de vergroting van onze welvaart en ons welzijn. Welvaart geeft ons de mogelijkheden voor het vervullen van maatschappelijke doelen en wensen, zoals een sociaal rechtvaardige samenleving, waarin mensen gelijkwaardig zijn en de kansen krijgen om zich naar eigen ambitie te ontplooiën. Daarom behoort streven naar groei tot de liberale ambitie, niet als doel op zich, doch veeleer instrumenteel.

Nederland welvarender

Het nationale inkomen is de afgelopen decennia fors toegenomen, we zijn steeds rijker geworden dan vorige generaties. Dat heeft ons mogelijkheden geboden om een zeer hoog niveau van kwaliteit van leven te bereiken. En dat is het waard om na te blijven streven.

Toch zijn er zorgen bij een onvoorwaardelijk streven naar meer groei. Zo wordt er getwijfeld aan de *mogelijkheden* voor groei, omdat we in een vergrijzende samenleving leven, en omdat technologie banen overbodig maakt, en de opkomst van andere economieën in de wereld ons concurrentiekracht kost. Hoe kunnen we in zo'n ontwikkeling voldoende welvaart genereren om wat we waardevol vinden op peil te houden? Tegelijkertijd wordt er ook getwijfeld aan de *wenselijkheid* van groei. Het streven naar inkomensgroei gaat ongewild ten koste van de kwaliteit van leven. Natuur en milieu lijden eronder, maar ook onze gezondheid en de zorg voor anderen. Tot slot zijn er in de afgelopen jaren zorgen gerezen door de mondiale en Europese crisis waar we doorheen gaan. Werk en inkomen zijn voor velen gekrompen, evenals de vermogens die we dachten te hebben opgebouwd. Dat roept vragen op over de *kwaliteit van de groei*. Gaan we niet teveel van boom naar bust als we onverkort richten op inkomensgroei. Het antwoord op deze zorgen is helder. Blind staren op inkomensgroei is onverstandig. Niet alleen omdat dat niet het hoger liggende doel is, maar ook, omdat het allerlei ongewenste effecten heeft.

Wij zijn ervan overtuigd dat groei en de kwaliteit van leven niet strijdig hoeven te zijn *indien we de blik vooruit werpen*. Door de blik vooruit te werpen en te houden zien we namelijk, dat de mogelijkheden voor groei er op termijn zijn. Door de blik vooruit te werpen, zien we dat we rekening zullen moeten houden met toekomstige generaties. En door de blik vooruit te werpen kiezen we voor echte groei en geen zeepbellen blazen.

Wat bepaalt onze economische groei en vooruitgang?

In de eerste en laatste plaats wordt welvaart gemaakt door mensen. Ondernemers die de wereld verkennen en hun kansen. Werknemers die geïnspireerd werken voor een organisatie. Bestuurders die waardevolle bedrijven door een turbulente tijd weten te loodsen. Onderzoekers die ontwikkelingen zien en nieuwe oplossingen, nieuwe antwoorden zoeken. En leraren, die kinderen helpen ontwikkelen. Zorgverleners die mensen helpen. Economische vooruitgang wordt gedragen door mensen die hun eigen talenten ontwikkelen, anderen helpen, ondernemende mensen die kansen pakken, die blijven zoeken. Dit betekent dan ook dat welvaart in eerste en laatste plaats gaat om werk dat mensen verzetten, en de waarde die ze daarmee creëren.

Onze welvaart in Nederland wordt daarbij sterk beïnvloed door ontwikkelingen die als land, buiten onze macht liggen. De wereldeconomie heeft ons altijd sterk beïnvloed, we deinen mee op de golven van de internationale handel en investeringen. Ook de grote maatschappelijke en technologische ontwikkelingen in de wereld raken ons zonder dat we de oorzaken ervan direct kunnen beïnvloeden. Het gaat dan ook veel meer om de wijze waarop we in Nederland van al deze ontwikkelingen kansen kunnen maken, en deze vervolgens kunnen verzilveren. Dat bepaalt onze welvaartsontwikkeling.

En de overheid schept hiervoor essentiële randvoorwaarden, en heeft zo een sterke invloed op onze economische vooruitgang. Dat gaat om de taken op terrein van veiligheid, van de rechtsorde, van goede werking van markten, van het financiële systeem, en van onderwijs, goede zorg, de inrichting van de ruimte, de kwaliteit van infrastructuur, en een zekere basis van sociale zekerheid. De invloed die we internationaal hebben varieert van het bevorderen van economische mogelijkheden in opkomende economieën, tot het werken in Brussel aan goede regelgeving die de werking van de interne markt bevordert (en bewaken van teveel sturingsdrift). De randvoorwaarden samen kunnen, naast de niet-economische motieven, sterk bijdragen aan een welvarend Nederland.

Deze gedachtegang ligt onder de paragrafen die hierna volgen. *In de kern* ligt er een positieve rol voor de overheid op deze terreinen, maar niet zondermeer.

Rol van de overheid

De rol van de overheid op de economie *op korte termijn* wordt vaak overschat, wat tot een te sterke sturingsdrang leidt. Het streven naar korte termijn sturing is te herkennen in het streven naar gelijkheid van economische uitkomsten door zeer regelmatig uitgebreide en gedetailleerde maatregelen te nemen om de koopkracht te beïnvloeden. Maar ook in het streven naar economische groei zien we die focus terug, waarbij de groei van het nationaal inkomen het komend jaar van groot belang wordt gevonden. De resulterende sturingsdrang is niet effectief.

De lange termijn negatieve invloed op de economie wordt juist vaak onderschat. Zo is het plukken van de vruchten van technologische ontwikkelingen een zaak van lange adem, waarbij de overheid zeker kan helpen in het bieden van randvoorwaarden, financieel en anderszins. Maar een overheid die regelmatig wil bijsturen, van koers verandert prioriteiten bijstelt fruikt die vooruitgang. Een overheid die een strenge eis stelt, en vervolgens de ruimte biedt om technologie te ontwikkelen is effectiever, dan een overheid die subsidies verleent voor technologie ontwikkeling, die elke zoveel jaar van koers wijzigen. En zo is ook de cultuur, de houding en het gedrag van mensen sterk beïnvloed door overheidsbeleid. Mensen zijn zeer flexibel, creatief en in staat zich te ontplooiën, oplossingen te bedenken voor hun eigen uitdagingen en verantwoordelijkheid te nemen. Maar dat wordt afgeremd of verkeerd gericht als er systematisch financiële prikkels bestaan die het nemen van verantwoordelijkheid in de kiem smoren. Een overheid die zich richt op bevorderen van gelijke kansen via ontplooiing is effectiever dan een overheid die alleen de inkomenseffecten van een dynamische economie probeert te corrigeren.

Een en ander betekent dat de inzet op een overheid die een stap terug zet een sterke economische ratio heeft. Het betekent echter wel wat voor de overheid. Het leidt tot stevige politieke keuzes en een consequente uitvoering.

De keuzes komen voor een deel, maar zeker niet geheel, tot uiting in de keuzes ten aanzien van de overheidsfinanciën. De overheidsfinanciën moeten op orde komen en blijven op macroniveau, juist ook in het licht van het bevorderen van economische groei. Goed vormgegeven lastenverlichting draagt in algemene zin bij aan die groei. Dat betekent echter wel fors minder ruimte voor collectieve uitgaven. De samenstelling van uitgaven zal moeten veranderen met oog op bevordering van de groei. Dat betekent dus een forse daling van consumptieve, op herverdeling gerichte uitgaven, om ruimte te maken voor een toename in investeringsuitgaven. Op macroniveau moet de werking en reikwijdte van automatische stabilisatoren worden uitgebreid en consequent toegepast. Geen macro-economische sturing op korte termijn, maar voorspelbare, automatische reacties zonder politieke interventie. Deels is dit de discussie over Brussels begrotingsbeleid. Maar het gaat ook hier om streven naar een structureel stabiele schuldquote, op een houdbaar niveau.

Mondiale trends

Deze relatief constante uitgangspunten van het liberale gedachtengoed zullen met 2030 in het vizier gerealiseerd moeten worden in een veranderende wereld. Met een aantal mondiale trends, die reeds zichtbaar zijn, maar zich nog niet allemaal ten volle hebben gemanifesteerd, zal de komende jaren op alle beleidsterreinen rekening gehouden moeten worden. Bovendien zijn er een verschillende weinig eenduidige ontwikkelingen die de voorspelbaarheid van 2030 niet eenvoudig maken.

Daar waar lange tijd 'the sky is the limit' gold en mensen over het algemeen keuzes konden maken op basis van een aantal vaststaande zekerheden, is dat niet langer vanzelfsprekend. De economische crisis waar de wereld in 2008 mee te maken kreeg heeft na lange tijd van groei het besef van kwetsbaarheid doen ontstaan. Het spreekt niet langer voor zich dat het steeds beter zal gaan en dat opvolgende generaties erop vooruit gaan. Zonder te vervallen in nodeloos pessimisme – iets wat niet te rijmen valt met de doorgaans voor liberalen zo kenmerkende optimistische houding – kan worden gesteld dat de laatste periode van recessie er wel voor heeft gezorgd dat mensen zich bewust zijn van hun economische kwetsbaarheid.

Op demografisch gebied hebben we in Nederland te maken met wat een dubbele vergrijzing genoemd kan worden. Het aantal ouderen stijgt door ontgroening niet alleen als percentage van de totale bevolking, maar mensen worden ook steeds ouder. De ontwikkelingen in de gezondheidszorg gaan hard en bieden steeds meer mogelijkheden tot genezing als gevolg waarvan het ouder worden op kwalitatief goede wijze voor steeds meer mensen is weggelegd. Op zich een positieve ontwikkeling, maar wel met grote gevolgen. Een afnemende hoeveelheid productieve mensen moet de middelen bijeen brengen voor een groeiende groep mensen die minder tot gehele niet meer productief kan zijn. Dit gegeven dwingt tot keuzes die soms ingrijpend zijn, maar tegelijkertijd noodzakelijk. Ook deze ontwikkeling kan gevolgen hebben voor de zekerheden die voorheen vanzelfsprekend waren, maar waar nu noodgedwongen en waar mogelijk meer eigen verantwoordelijkheid en individuele zelfredzaamheid worden verwacht.

De collectieve lastendruk in Nederland is hoog, maar daar staat tegenover dat de sociale voorzieningen in onze verzorgingsstaat goed zijn. Om deze voorzieningen ook in de toekomst zo optimaal mogelijk voor iedereen beschikbaar te houden zullen keuzes gemaakt moeten worden. Als gevolg van de vergrijzing is een steeds verder stijgende collectieve lastendruk op den duur immers onhoudbaar. Voor liberalen zijn al te hoge collectieve lasten bovendien niet acceptabel, omdat het de vrijheid in essentie te zeer aantast.

Technologische ontwikkelingen en vergaande automatisering bieden veel nieuwe mogelijkheden. Veel werk kan daardoor worden verricht met minder of soms zelf geen handen. Bovendien denken intelligente systemen in toenemende mate met ons mee. Ontwikkelingen staan wat dat betreft nooit stil. Liberalen hebben een groot vertrouwen in de nieuwe kansen die met behulp van R&D voor ons op dat gebied in het verschiet liggen. Het maakt dat veranderingen door liberalen niet als bedreigingen worden gezien, maar juist ook als kansen. Alleen al daarom verdient technologie en het daarvoor noodzakelijke onderzoek ruim baan, zodat innovatie en (individuele) creativiteit de gelegenheid krijgen ons te verrassen met oplossingen.

Zo kan het feit dat bepaalde grondstoffen eindig zijn en er al enige tijd sprake van (dreigende) schaarste is als probleem worden ervaren. Tegelijkertijd dwingt dit gegeven ons tot creativiteit en het zoeken naar oplossingen. Juist omdat we anno 2015 niet volledig kunnen overzien welke behoeften de mensheid over vijftig jaar op het gebied van grondstoffen zal hebben, is het van belang het zoeken naar nieuwe mogelijkheden en oplossingen ruim baan te bieden. Aanvullend is de keuze voor een circulaire economie – het cradle-to-cradle-principe – een goede mogelijkheid om op termijn meer duurzame welvaart te stimuleren.

Op eenzelfde wijze nodigt ook de klimaatproblematiek uit tot creativiteit. Er is onder wetenschappers een felle strijd gaande over de rol van de mens bij de opwarming van de aarde. Zonder een kant te kiezen in deze strijd kan worden gesteld dat het feit dat de wetenschap hier geen eenduidig antwoord op weet te formuleren ons in ieder geval uitdaagt tot het zoeken naar meer klimaat neutrale innovaties en creatieve oplossingen. Daarbij houden liberalen altijd oog voor de verschillende belangen en de effecten van maatregelen. Daar waar klimaatbeleid economische groei of innovatie onmogelijk maakt schiet het zijn doel voorbij. Bovendien geldt hier, naast individuele verantwoordelijkheid op nationaal niveau, ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid op mondiaal niveau.

Tot slot biedt de vergaande globalisering veel kansen en mogelijkheden, doch stelt ons tegelijkertijd ook voor vragen en uitdagingen. Grenzen vormen steeds minder een barrière en de natie is niet langer in alle gevallen de vanzelfsprekende eenheid waar op teruggevallen worden. Zaken worden in toenemende mate Europees geregeld, terwijl ook de Europese Unie veelal verder kijkt dan haar eigen grenzen. Economische activiteit verplaatst zich nogal eens naar nieuwe markten, gezien de goedkopere arbeid en weinige regels die daar gelden.

Cluster Ontplooiing

Nederland is een magneet voor talent, ideeën, ontplooiing, ondernemerschap en economische groei. Maar dat zou zeker beter kunnen door meer talent te benutten uit het buitenland en de gevolgen van vergrijzing tot ons te laten doordringen en op een liberale wijze de creatieve vrijplaats blijven waarborgen waar echte innovatie kan ontstaan. Het verdienvermogen van Nederland floreert als ondernemende Nederlanders centraal staan. Kleine en middelgrote ondernemers, het mkb, maar ook het grote bedrijfsleven. Bedrijven creëren economische groei. We hebben meer dan ooit behoefte aan deze ondernemende vrije mensen, aan ondernemers. Die gedijen het beste in een vrije samenleving, waarin verschillen niet worden afgetopt maar toegejuicht. Met een kleine overheid en weinig regels. Excelleren in vrijheid. Waar de middelmaat niet langer de norm is, waar – sterker nog – de middelmaat niet langer voldoende is. Waar talent wordt omarmd en hard werken loont. Waar men open is en de samenwerking zoekt om complexe problemen op te lossen. Maar ook een samenleving die zijn verantwoordelijkheid neemt als mensen niet mee kunnen. Een samenleving die iedereen een gelijke kans geeft op goed onderwijs en een basis aan lezen, rekenen en sociale vaardigheden. Waar vakmanschap weer centraal staat. Tien procent van de bevolking die niet kan lezen en schrijven, zoals vandaag, past niet in die liberale samenleving. *We willen daarom laaggeletterdheid terugdringen.* Iedereen krijgt de kans en iedereen doet mee op zijn of haar manier.

Kennis, onderwijs, wetenschap, ondernemerschap en innovatie staan aan de basis. Van kinds af aan blijf je leren, in jezelf investeren en je leert je aan te passen aan de steeds nieuwe uitdagende omstandigheden van de 21ste eeuw. Natuurlijk begint dat bij de basis: kennis en vaardigheden: vakmanschap. Het gaat daarnaast ook om andere vaardigheden: ICT (alle leerlingen een 'digitaal rijbewijs'), techniek, samenwerken, ondernemen, aanpassen, onderzoeken. De 21st century skills. Tot slot is het van belang in het onderwijs ook aandacht te besteden aan 'empathie' en 'bildung', zodat leerlingen een brede vorming wordt geboden, die hen voorbereidt op de diversiteit aan situaties waar zij in hun leven mee te maken kunnen krijgen. En zoals dat geldt voor Nederland als geheel, geldt dat voor ieder mens: stilstaan is geen optie in een continu veranderende wereld. *Een leven lang leren.*

Ons onderwijs heeft de laatste jaren stappen gemaakt, maar ten opzichte van het buitenland stagneert het en de (aanbod-gestuurde) structuren zijn uit de vorige eeuw. Wij pleiten voor meer vraagsturing. Er is niet voldoende aansluiting op de vraag van de arbeidsmarkt en vakmanschap wordt onvoldoende gewaardeerd. De wereld van het onderwijs en die van de arbeidsmarkt sluiten in de toekomst beter op elkaar aan, door in een vroeg stadium samen te werken via het aanbod van werkervaringsplekken al in een vroeg stadium in de vraag op de arbeidsmarkt te kunnen voorzien. De kwaliteit is gemiddeld goed, maar niet excellent, als een hoogvlakte zonder toppen. Dat is niet voldoende. Wij zetten in op veel meer ruimte voor excellentie, op kwaliteit in plaats van kwantiteit, op selectie. De middelmaat mag niet de norm zijn, maar juist het individuele talent van iedere Nederlander. De structuur en het aanbod van bestaande instituties mag niet centraal staan, maar juist de vraag van mensen en de samenleving. Hiervoor moet worden onderkend dat de paradigma's die ons onderwijs hebben bepaald in de vorige eeuw, niet van deze tijd zijn. Door het denken in vakjes en standaards denken vele briljante mensen dat ze dat niet zijn, wordt afwijkend, creatief denken afgeleerd en wordt een tweedeling gecreëerd alsof academisch slim is en niet-academisch niet. We moeten anders gaan denken over menselijke capaciteiten en anders gaan denken over hoe individuen het beste leren en tot grootse dingen komen. Onze scholen en kennisinstellingen die georganiseerd zijn als fabriekslijnen met standaardproducten zullen anders moeten. Het is nodig om een kennisinfrastructuur op te zetten gericht op ambitie, veerkracht, creativiteit, een *lerende economie en kenniscirculatie*. Onze hoog ontwikkelde creatieve en culturele sector informeert, verrijkt en ondersteunt deze vrije, democratische en diverse samenleving. Daar hoort cultureel ondernemerschap bij. Daar hoort net zo goed het mkb bij als grotere bedrijven.

Een flexibele arbeidsmarkt past veel beter bij de economie van de 21^e eeuw. Deze economie zal veel veranderlijker worden, dan we tot nu toe gewend waren. Dat vraagt om een groot aanpassingsvermogen van werkenden (zowel werknemers als zelfstandigen). Traditionele hiërarchische bedrijfsverhoudingen en vaste organogrammen gaan het afleggen tegen meer organische samenwerkingsvormen (zowel binnen en buiten grote bedrijven), omdat deze werkvormen zich veel sneller aan de veranderingen in hun omgeving kunnen aanpassen. Dat betekent dat mensen vaker van baan zullen moeten wisselen en zich vaker zullen moeten omscholen. Een baan voor het leven gaat veranderen in een leven vol banen. Zelfstandigheid heft de toekomst en het is aan ons om die alle ruimte te geven. Flexibele contracten maken het gemakkelijker om snel van baan te wisselen en zorgen voor doorstroom op de arbeidsmarkt. We stimuleren ondernemerschap en een uitstekend vestigingsklimaat door in te zetten op een vrije (interne Europese) markt, een minimum aan regels en lasten, ruime beschikbaarheid van kapitaal en de beste infrastructuur voor transport, ICT en energie.

Ambities 2030

We zijn ondernemend

1. Nederlanders staan internationaal bekend om hun ondernemende houding en zijn over de gehele wereld actief. De Nederlandse economie is verder internationaal verweven ten opzichte van 2014. Dit betekent dat xx% van het BBP zich bevindt op de internationale markt. Daarnaast zijn risico en ondernemerschap scores verder verbeterd (*Gallup*).
2. De grenzen zijn gesloten voor de grote groepen kansarmen migranten die weliswaar hun heil zoeken in Europa, maar daarbij de hier geboden kansen niet grijpen. Van immigranten wordt verwacht dat zij kennis van de Nederlandse gewoontes en gebruiken verwerven. Bovendien wordt van hen, net als van ieder ander individu, verwacht dat zij op actieve en positieve wijze een bijdrage leveren aan de samenleving. Mensen worden niet in een hoek gezet door de samenleving, maar krijgen ook niet de kans zelf in de hoek te gaan staan.

We zijn slim

3. Kennis en human capital zijn in Nederland het best ontwikkeld vergeleken met de rest van de wereld. Het Nederlandse onderwijs en de Nederlandse wetenschap staan in de top van de wereld. Alle Nederlandse universiteiten staan in de internationale top 200 en *twee Nederlandse universiteiten staan binnen de wereldwijde top 50*
4. Investerings in R&D door de publieke en private sector samen, komen boven de Lissabon doelstelling (3% BBP) uit en hebben een valorisatie rendement van xx%.
5. In het onderwijs staat de ontwikkeling van individuele talenten van iedere leerling naar een maximum van eigen kunnen centraal.
  - a. *Laaggeletterdheid* is teruggebracht van 10% naar 2% van de beroepsbevolking.
  - b. *Taalachterstand onder allochtonen* wordt in een vroeg stadium gesignaleerd en aangepakt.
  - c. Aansluiting op de arbeidsmarkt is volgens afgestudeerden en werkgevers excellent (jaarlijkse ROA survey).
  - d. 40% van de studenten is geschoold in de bèta techniek of op het gebied van de life sciences.
  - e. Het principe van een *leven lang leren* is een geaccepteerde ontwikkeling voor de meerderheid van de werkende bevolking.
6. De internationalisering van ons onderwijs is gewoon geworden en de meerderheid van de internationale studenten werkt na hun studie in Nederland.
7. Nederland weet kennismigranten aan te trekken om lacunes op de arbeidsmarkt in te vullen.

8. De beroepen leraar en schoolleider zijn top-professionele beroepen met concurrerende aantrekkingskracht in de arbeidsmarkt.
9. Digitalisering heeft geleid tot personalisering van het onderwijs op maat; bovendien verlaat iedereen het onderwijs met voldoende digitale bagage ('digitaal rijbewijs').
10. Scholen en instellingen zijn transparant over hun prestaties, jaarverslagen, inspectieverslagen en eventuele actie- of verbeterplannen worden actief gedeeld met ouders, leerlingen of studenten en bedrijven.
11. Scholen en instellingen zijn een publiek-private samenwerking (PPS), waarin de vraag van de leerlingen, studenten en samenleving centraal staan.
12. Burgerlijke/maatschappelijke ontwikkeling staat in het top kwartiel OECD.

We zijn aantrekkelijk voor bedrijven

13. Nederland heeft het beste vestigingsklimaat: top 5 concurrentie-index WEF.
14. De interne markt in Europa is volledig doorgevoerd.
15. Er is een internationaal verdrag met de Verenigde Staten van Amerika, India, China en Brazilië afgesloten.
16. Nederland heeft de laagste kwartiel lasten- en regeldruk in de OECD.
17. Nederland handhaaft haar nummer 1 positie op het gebied van ICT infrastructuur.

We zijn vernieuwend

18. *Nederland is een nummer 1 hotspot voor starters.*
19. In Nederland is financiering geen knelpunt voor goede businessplannen.
20. Nederland heeft een solide bankensector en maakt goed gebruik van nieuwe vormen van financiering zoals crowdfunding.
21. Nederland heeft een flexibele arbeidsmarkt, waarin de *zelfstandige professional* de ultieme ondernemende Nederlander is.

Gamechangers ontplooiing: de Big Five

1. Vakmanschap, mkb en laaggeletterdheid

Voor de meeste mensen begint een leven in vrijheid met het leren en uitoefenen van een vak. Dat mag weer meer dan ooit gewaardeerd worden. Vakmanschap. Veel vakmensen werken in het mkb, de kleine en middelgrote ondernemers die de economie draaiende houden en ons land welvaart brengen en de mensen werk. Het leren van een vak, het hebben van een baan of het zijn van baas in een kleinere onderneming kan niet voldoende gewaardeerd worden. Het is evenwel niet goed voorstelbaar in een liberale samenleving dat grote groepen mensen nog niet voldoende kunnen lezen en schrijven. Bij het leren van een vak, bij ondernemerschap, hoort ook dat je beschikt over de meest essentiële vaardigheden. Bij een liberale samenleving past ook zorg voor de zwaksten. Wie niet goed kan lezen en schrijven, heeft geen kans om volwaardig mee te doen. Het aanpakken van laaggeletterdheid is in alle opzichten dan ook van groot belang, evenals het vroegtijdig signaleren en tegengaan van taalachterstanden onder jonge allochtonen.

2. Excelleren in vrijheid

Een land waarin een ieder kan excelleren in vrijheid, haalt het beste uit haar mensen en is een magneet voor talent in de wereld. Het curriculum op scholen gaat zich richten op wat nodig is in de 21^e eeuw. Naast basiskennis en vaardigheden, betekent dit dat het onderwijs in de toekomst doordrenkt is van de derde dimensie, namelijk sociale vaardigheden, ondernemerschap, creativiteit, afwijkend

denken, samenwerken, empathie en Bildung. Het onderwijsstelsel is veranderd en geeft een ieder de kans om te excelleren in vrijheid. De lat ligt hoog, docenten zijn zeer belangrijk. Vanuit vertrouwen vrijheid geven in plaats van reguleren. Of dat nu beroepsonderwijs is, primair of voortgezet onderwijs, in het leren van een vak of bij academische excellentie. De hokjes in het stelsel van 2015 gaan plaatsmaken voor een stelsel waarin de grenzen en ambities van ieder individu centraal staan. Door ICT en het loslaten van kunstmatige niveaus zoals HAVO en VWO kan een ieder al in het funderend onderwijs zijn of haar eigen grenzen maximaal opzoeken. Overgangen tussen onderwijsniveaus worden natuurlijker. De kunstmatige knip tussen basisschool en voortgezet onderwijs wordt daarbij verleden tijd. Een ieder groeit en ontwikkelt en wordt niet gehinderd door grenzen die het resultaat zijn van oude onderwijsstructuren. De rol van de school, de leraar en de schoolleider is veranderd. "Iedere dag samen een stapje beter" is het motto. De kwaliteit en het inspirerend vermogen van onderwijzend personeel staan centraal. Om de beste mensen aan te trekken is de arbeidsmarktpropositie concurrerend met de marktsector. Ook het stelsel van vervolgonderwijs in het MBO, HBO en WO werpt de ketenen af waardoor instellingen de vrijheid hebben om te excelleren. Er is een gelijk speelveld in de bekostiging van publieke en private instellingen. De financiering van instellingen verloopt minder dan nu het geval is direct van het ministerie van OCW centraal naar de wettelijk erkende instellingen. Publieke financiering gaat veel meer dan nu naar onderwijsinstellingen via financiering van studenten en combinaties van werkgevers en onderwijsorganisaties (vraaggestuurd). Hierdoor verbetert de aansluiting met de arbeidsmarkt en wordt samenwerking en financiering tussen onderwijs en werkgevers, met name het bedrijfsleven, de normaalste zaak. Aangezien de overheid nog altijd publiek meefinanciert, bewaakt zij (Europees) de minimum kwaliteitsstandaarden. Verder zijn instellingen vrij en zijn individuen vrij. Het MBO versterkt haar focus op vakmanschap en sluit beter aan op een brede inzetbaarheid in de arbeidsmarkt met een drastisch verminderd aantal kwalificatiedossiers (bijvoorbeeld van 500 naar 200). Naast het basiscurriculum in de schoolbankjes wordt in het MBO tenminste anderhalve dag samengewerkt met het bedrijfsleven (op school of in de praktijk op de werkvloer). In het hoger onderwijs (HBO-WO) komt een nieuw geïntegreerd fluïde stelsel in plaats van het binaire stelsel (HBO-WO), waarbij onderscheid is gebaseerd op kwaliteit en de oriëntatie van opleidingen. Opleidingen concurreren om wereldwijd talent en selecteren deze, waardoor ambitie en kwaliteit worden opgestuwd. Met de vrijheid om te excelleren zal er geen barrière zijn voor instellingen om samen te gaan of te specialiseren en zullen een aantal van de Nederlandse instellingen aan de wereldtop staan.

3. Een leven lang leren

Scholing is de beste sociale zekerheid en we zullen veel meer dan nu in staat moeten zijn om ons leven lang te leren. De belangrijkste eigenschap hiervoor is een mate van ondernemerschap bij ieder individu om zijn of haar leven vorm te geven. Om de vrijheid te benutten om kansen te pakken je te ontplooiën. Om je aan te passen aan veranderende omstandigheden. De 21^e-eeuwse vaardigheden die in het gehele onderwijs zitten, gekoppeld aan een flexibele arbeidsmarkt, aan financiering van ieder individu in plaats van de instellingen en aan vrijheid voor instellingen in een open bestel, gaan een vlucht betekenen voor een Leven Lang Leren. Het diploma, het papiertje dat je in 2015 nog moet halen vroeg in je leven, verliest haar ultieme status en maakt plaats voor het leven lange (e-)portfolio (met certificaten, diploma's, erkenningen etc). De WW wordt een transitie-instrument gericht op her- en bijscholing, waarvoor gedurende het werkzame leven continu leerrechten worden opgebouwd. Werknemers worden actief gestimuleerd deze leerrechten in te zetten om zich verder te ontwikkelen. Opleidings- en ontwikkelingsfondsen zijn niet meer verkokerd sectoraal, maar nationaal. Ten aanzien van immigranten geldt dat scholing en werk de beste garantie op een goede integratie en positieve deelname aan de samenleving vormen. Een Leven Lang Leren vergt van individuen dat ze nieuwsgierig zijn en blijven, kansen blijven zoeken en waar mogelijk ook grijpen. Een Leven Lang Leren is nooit af.

4. Ondernemerschap moet lonen

De maatschappelijke uitdagingen waar de wereld voor staat zullen leiden tot technologische en sociale innovaties die de economie en samenleving revolutionair zullen veranderen. Nederland heeft alles in zich om in deze revolutie voorop te lopen. Aan de basis hiervan staat een ondernemend volk. Vervolgens zet de overheid alles op alles om de juiste randvoorwaarden te scheppen: Nederland moet het beste klimaat voor wetenschap, innovatie en startende ondernemers hebben. Met een flexibele arbeidsmarkt.

5. Innovatie, vestigingsplaats nr. 1

Vervolgens moeten de omstandigheden ideaal zijn voor ondernemende mensen om activiteiten te ontplooiën. Europa is één markt met werkelijk vrij verkeer van goederen, diensten, mensen en kapitaal. Er worden vrijhandelsakkoorden afgesloten met de VS, China, India en Brazilië. De infrastructuur in ICT en duurzame energie zijn dermate dat deze de meest betrouwbare en meest kosteneffectieve infrastructuren ter wereld zijn. En de liberalen hebben jarenlang actief ingezet op de laagste lasten en regeldruk in Europa en een structureel begrotingsevenwicht en lage schuld voor toekomstige generaties.

Cluster Sociale zekerheid, Arbeidsmarkt en Pensioenen

De huidige arbeidsmarkt is onvoldoende flexibel en te inefficiënt. Wettelijke regelingen lijken zekerheid te bieden, maar bieden in feite alleen bescherming aan de 'insiders', terwijl de 'outsiders' aan de rand blijven staan. Op de arbeidsmarkt van de toekomst zijn mensen verworden tot regisseur van hun eigen leven. Flexibiliteit en keuzevrijheid, zijn kernwoorden ten aanzien van bijvoorbeeld werktijden, contractvormen en werk-leer-trajecten. Zo wordt een leven lang leren optimaal vormgegeven.

Het sociale vangnet werkt te deactiverend, als gevolg waarvan de uitstroom uit de bijstand minimaal is, de stap naar werken niet altijd loont en mensen te vaak voor het leven worden afgeschreven. Iedereen verdient een kans op volwaardige deelname aan de maatschappij, via een reguliere baan, vrijwilligerswerk, onderwijs, mantelzorg of op welke andere positieve manier mensen ook kiezen hun participatie vorm te geven.

Vanzelfsprekend is ook in de toekomst het bestaansminimum gegarandeerd. Dat is nu zo en dat blijft zo. Maar, meer dan nu, worden voorzieningen ingericht als een springplank. Dat betekent dat werken loont voor mensen die willen werken, altijd! Voor hen die geen match vinden op de arbeidsmarkt fungeert de sociale dienst als onderwijsinstelling. Bijstand is een tijdelijk vangnet, gericht op ontwikkeling en het vinden van een baan. Zij die wel kunnen werken, maar er voor kiezen dit niet te doen en om op een andere wijze in hun onderhoud te voorzien, verliezen het recht op bijstand.

Het pensioenstelsel en de AOW zijn onnodig complex en met opgelegde solidariteit en gedwongen winkelnering verre van liberaal. Mensen hebben onvoldoende zicht op hun oudedagsvoorziening, als gevolg waarvan ze hun verantwoordelijkheid minder direct voelen of zelf kunnen nemen. In de toekomst wordt van mensen meer eigen verantwoordelijkheid verwacht bij de pensioenopbouw, waarbij hen dan ook nadrukkelijk meer ruimte en keuzevrijheid wordt geboden om de opbouw zo optimaal mogelijk af te stemmen de individuele situatie.

Ambities 2030

Wij streven naar een inclusieve ontplooiingsmaatschappij die de vrijheden en mogelijkheden van het individu op de eerste plaats zet en dat doen wij in 30 concrete doelstellingen:

Arbeidsmarkt

Moderne arbeidsmarkt waar permanente ontwikkeling de nieuwe zekerheid is

1. De verschillen tussen flexibele en vaste contracten zijn vervallen. Arbeidscontracten worden tijdgebonden ontwikkelcontracten. De contract vorm is niet meer leidend voor de opbouw van voorzieningen, iedereen die werkt kent een minimumvoorziening voor werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid en pensioen. Het ontslagrecht wordt verder verbeterd: geen preventieve toets en geen hoge ontslag- dan wel transitievergoedingen. Toetsing vindt achteraf plaats. Niet alleen bij werk, maar ook in het dagelijks leven zal dit de tegenstellingen tussen werkenden wegnemen. Zo zal bijvoorbeeld bij het kopen van een huis, meer waarde worden gehecht aan de perspectiefverklaring van de werkgever, waardoor een hypotheek niet alleen is voorbehouden aan diegenen met een vast contract.
2. Daar staat het uitgangspunt tegenover dat opdrachtgevers en werkenden primair worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid tot continue ontwikkeling: arbeidscontracten worden tijdgebonden ontwikkelcontracten. Deze verantwoordelijkheid wordt door de overheid (fiscaal) gefaciliteerd in (bijvoorbeeld) een nationaal scholingsfonds met individuele tijdgebonden trekkingsrechten, en kan door het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen worden georganiseerd. O&O-fondsen moeten worden getransformeerd. Waar verantwoordelijkheid

niet wordt genomen, kunnen de kosten van werkloosheid en omscholing worden verhaald op beide partijen. Het ontslagrecht van de toekomst staat in het teken van dit mechanisme.

3. Het huidige principe van dat jongeren onder de 27 naar school gaan of werken, wordt het uitgangspunt voor de gehele beroepsbevolking. Waar de behoefte aan scholing groter is biedt de overheid de mogelijkheid van een sociaal leenstelsel.
4. Arbeidsmigranten zijn welkom, mits zij hun eigen broek op kunnen houden. Daarbij geldt dat een baan de beste garantie op succesvolle integratie is. Zij kunnen helpen de demografische veranderingen op onze arbeidsmarkt te beperken. Oneerlijke concurrentie is echter niet welkom. Zij betalen daarom mee aan de (minimale) sociale zekerheid en maken hierdoor, terecht, aanspraak op die regelingen waarmee zij zichzelf verzekeren. De overige sociale voorzieningen zijn collectief van aard en zijn pas toegankelijk na de referentieperiode, wanneer de migrant een substantiële bijdrage heeft geleverd.
5. Andere landen in de Europese Unie zullen de komende jaren te maken krijgen met (enorme) tekorten op de arbeidsmarkt. Wij kunnen er niet op rekenen dat binnen-Europese arbeidsmigratie in de toekomst een realistische optie is om onze vergrijzing en ontgroening op te vangen. Bovendien moeten we dit ook niet willen. Om de problemen uit het verleden te voorkomen worden de demografische effecten op de arbeidsmarkt opgevangen doordat mensen meer en efficiënter werken en langer doorwerken.
6. De werkloosheidswet voorziet in de situatie waar mensen werkloos raken en biedt de gelegenheid te zoeken naar een nieuwe baan op niveau. Dit is goed voor hen en voor de economie. De wet moet er op gericht zijn dat de overbruggingsperiode zo kort mogelijk is, met een maximum van een jaar. Om te voorkomen dat mensen die hun baan verliezen onnodig in de problemen komen wordt de uitkering de eerste twee maanden verhoogd tot minimaal 80% van het daadwerkelijke laatstverdiende loon. Om onnodig beroep op het collectief in te perken, wordt de financiële prikkel om een baan te accepteren geleidelijk vergroot. Extra verzekeren kan via de private markt in de vorm van een spaar ww.

Een kleine overheid, minder bureaucratie en meer vertrouwen

7. De overheid biedt bescherming tegen uitbuiting, onveilige situaties en oneerlijke concurrentie. Bedrijven krijgen het vertrouwen dat zij dit goed doen, maar worden hard gestraft waar dit niet het geval blijkt. Inspecties worden beter gericht op risicobedrijven waardoor het totaal aantal inspecties kan worden teruggebracht.
8. Een kleine overheid behelst geen (staats)bemiddeling van werk naar werk; dit leidt enkel tot onnodige bureaucratie en houdt een subsidie-industrie in stand. De private sector is goed in staat desgevraagd mensen te begeleiden.
9. Het is niet aan de overheid om te bepalen hoe mensen hun leven leiden en hun gezin inrichten. Het krijgen of hebben van kinderen wordt daarom niet langer gesubsidieerd; kinderbijslag en kindgebondenbudget worden daarom geleidelijk afgebouwd. Wel is het belangrijk dat beide ouders de kans krijgen deel te (blijven) nemen aan de samenleving en niet financieel worden gedwongen toe te kijken van de zijlijn. Werken moet lonen; kinderopvangtoeslag blijft daarom bestaan. Wel worden de regelingen rondom kinderopvang verminderd en het uurtarief aangepast. Deze regelingen verstoren de markt en leiden tot onnodig dure kinderopvang.
10. Overleg en samenwerking tussen opdrachtgevers en werkenden zal plaats blijven vinden (zowel voor diegenen met een langdurige arbeidsafspraken via een ontwikkelcontract, als voor werkenden die een korte opdracht verrichten), maar de overheid heeft hier geen rol in te spelen. Collectieve afspraken zijn niet bindend, het algemeen verbindend verklaren van cao's wordt afgeschaft. Zodat ontstaat ruimte voor andere (vrijwillige) collectiviteiten.

Sterke samenwerking tussen onderwijs, het bedrijfsleven en de regionale overheid leiden tot een lage (jeugd)werkloosheid en goede aanvoer van capabel personeel

11. Onderwijs, bedrijfsleven en regionale overheden werken nauw samen om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt af te stemmen. Het bedrijfsleven financiert een deel van het onderwijs om werkenden vroegtijdig aan zich te binden en vroegtijdig te betrekken bij de praktijk. Net zo min als de verantwoordelijkheid van een school stopt bij het afgeven van een diploma, begint ook de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven niet pas na de opleiding. Het leven lang leren krijgt zo pas echt vorm en wordt gestimuleerd met ontwikkelcontracten, als vervanging van de huidige arbeidscontracten. Met de transformatie van de sociale dienst naar een onderwijsinstelling en de transformatie van O&O fondsen naar een sector overstijgend opleidingsfonds, wordt ook de bekostiging van het onderwijs geënt op deze tripartite verantwoordelijkheid tussen onderwijs, overheid en bedrijfsleven.
12. Daarnaast wordt de financiering van een onderwijsinstelling afhankelijk van de regionale arbeidsmarktsituatie en de gradatie waarin het onderwijsaanbod daarop inspeelt. De overheid heeft een rol in het in kaart brengen van zowel deze arbeidsmarktkansen als (aanvullende) kennis en vaardigheden die per sector nodig zijn om langdurig inzetbaar te zijn op de arbeidsmarkt.
13. Het past binnen een ontplooiingsmaatschappij om iedereen een gelijke kans te geven op de arbeidsmarkt. Duurzame inzetbaarheid wordt (fiscaal) gefaciliteerd door de permanente ontwikkeling van personeel van alle leeftijden te stimuleren. Tegelijkertijd worden werkgevers die consumptief personeelsbeleid voeren, en werkenden die niet in zichzelf investeren, aangepakt middels negatieve financiële prikkels, zoals premiedifferentiatie in de WW. Hieruit kunnen om- en bijscholingskosten worden gefinancierd.

Sociale Zekerheid

Het sociaal minimum is gegarandeerd voor alle mensen die niet kunnen werken

14. Mensen die aantoonbaar niet in staat zijn om in hun eigen onderhoud te voorzien maken aanspraak op een basisuitkering, met de voorwaarden van de huidige bijstand. Voor diegenen die alleen deels in staat zijn in hun eigen onderhoud te voorzien, zal een systeem van loonaanvulling gelden waarin meer werken meer loont.
15. Voor mensen die wel tot werken in staat zijn, is de basisuitkering niet bedoeld. Zij kunnen zeer tijdelijk aanspraak maken op een voorziening om in hun bestaan te voorzien. Binnen dit systeem ligt de nadruk op tijdelijkheid en de ontwikkeling naar een volwaardige rol in de samenleving. Deze mensen ervaren een voortdurende en toenemende financiële prikkel om te gaan werken en worden hier via om- en bijscholing in gefaciliteerd. De sociale dienst wordt primair een onderwijsinstelling, geënt op het kwalificeren voor een plek op de arbeidsmarkt. De sociale dienst biedt primair scholing in plaats van geld.
16. Gemeenten worden beperkt in hun mogelijkheden om deze prikkel te verminderen, via regelingen als de bijzondere bijstand. Wel wordt gezocht naar een mogelijkheid om mensen met een (blijvende) lage loonwaarde fiscaal zodanig te faciliteren dat zij blijvend geprikkeld worden een bijdrage te leveren.
17. De toeslagen worden gebundeld tot één regeling en waar mogelijk vereenvoudigd. Ditzelfde geldt voor uitkeringen, verschillen in uitkeringen verdwijnen en maken plaats voor een basisuitkering.
18. Uitkeringshoppen wordt tegengegaan door de voorwaarden van de verschillende 'vangnet uitkeringen' gelijk te trekken aan die van de basisvoorziening.

Iedereen die kan participeren wordt gestimuleerd dit ook te doen

19. Werken loont. Altijd! Door een forse arbeidskorting voor de onderkant van de arbeidsmarkt is het verschil tussen werk en uitkering aanzienlijk.
20. Re-integratie en het zoeken naar werk is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van mensen zelf. Voor de overheid staat voorop dat zij faciliteert in kansen op scholing en niet in een zak geld. Voor diegenen waar de werkgever het heeft laten afweten te investeren in

duurzaam personeelsbeleid, staat de mogelijkheid tot om- en bijscholing open vanuit de WW en het nationaal scholingsfonds of vanuit de sociale dienst.

21. De financiering van het verzekeren van arbeidsongeschiktheid is idealiter geen taak voor de overheid. Bij voorkeur verzekeren werkenden hun risque-social op de private markt; opdrachtgevers en zelfstandigen doen dit voor het risque-professionel.
22. Mensen worden gestimuleerd bij verzuim zo snel mogelijk weer aan de slag te gaan. Loondoorbetaling door werkgevers blijft bestaan, maar wordt gedurende het verzuim sterker dan nu afgebouwd en begrensd op een jaar. Hierdoor is het zowel voor werkgevers als voor werkenden aantrekkelijk het werk zo snel mogelijk weer te hervatten. Omzeiling van deze en andere stimulerende maatregelen is niet langer collectief mogelijk.

Pensioen

Een moderne arbeidsmarkt met erkenning voor de mogelijkheden en keuzes van ouderen:

23. Vele ouderen willen doorwerken maar worden gedwongen om met pensioen te gaan als zij de pensioengerechtigdeleeftijd bereiken. Met de afschaffing van vaste contracten wordt ook de verplichte arbeidscontractbeëindiging gestopt. Wel moeten ouderen ook zelf investeren in hun ontwikkeling. Immers, in een arbeidsmarkt waar de verschillen tussen arbeidscontracten zijn opgeheven, concurreren zij met werkenden van alle leeftijden.
24. Sommige ouderen willen graag langer doorwerken, maar willen of moeten daarvoor wel een stapje terug zetten. Nu worden deze mensen in veel gevallen de facto gedwongen afscheid te nemen van de arbeidsmarkt. In de toekomst is het een gangbare optie om in je loopbaan een stap terug te zetten. Oudere werkenden kunnen hierdoor hun werktijden en verantwoordelijkheden aanpassen aan hun wensen en capaciteiten. De overheid neemt de belemmeringen om dit toe te passen weg. Met het moderniseren van de arbeidsmarkt ontstaat ruimte voor vrijwillige demotie.

Eigen verantwoordelijkheid staat centraal in de opbouw van de oudedagsvoorziening:

25. Als regisseur van je eigen carrière ben je ook regisseur van je eigen oudedagsvoorziening. Nederlanders voorzien in de eerste plaats zelf in hun pensioen en kiezen ook zelf waar en voor welke gewenste oudedagsvoorziening ze dit doen. De AOW als generiek beleid past niet meer in de kleinere rol van de overheid. Voor diegenen die niet in staat zijn zelf in hun minimum oude dag te voorzien, zal een basisuitkering gelden. De leeftijd waarop de sollicitatie en arbeidsplicht komt te vervallen, beweegt (versneld) mee met de levensverwachting en de capaciteit van mensen om langer door te werken
26. De huidige verplichtstellingen voor pensioenopbouw wordt omgezet naar een algemene pensioenplicht die betrekking heeft op een verplichte minimale en sobere voorziening voor ouderdomspensioen, nabestaande pensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen. Deze plicht voor een absolute basisvoorziening geldt voor iedereen die werkt, dus ook voor zelfstandigen. Door de gewenste flexibilisering op de arbeidsmarkt zal dit aantal naar verwachting fors stijgen. Een verplichting is zelden leuk, maar ervaring leert dat mensen makkelijk slachtoffer worden van kortetermijndenken met een forse inkomensachteruitgang bij pensionering tot gevolg. Voor liberalen staat de verantwoordelijkheid om een leven lang in je inkomen te kunnen voorzien daarom voorop. Daar staat tegenover dat de hoge lasten die de beroepsbevolking opbrengt voor de AOW, welke door de vergijzing steeds hoger worden, worden teruggebracht en een positief effect zullen hebben op het nettosalaris.
27. De pensioen-inleg is, binnen grenzen, fiscaal aftrekbaar en de latere uitkering belast. Om verdere nivellering in de oudedagsvoorziening te voorkomen is er idealiter geen grens aan het inkomen waarover fiscaal gefaciliteerd pensioen wordt opgebouwd.
28. Afschaffing van de huidige "doorsneesystematiek" is vereist om ongewenste herverdeling tegen te gaan en meer keuzemogelijkheden te introduceren. Er ontstaat een gelijk speelveld

voor pensioenfondsen en verzekeraars. Hiermee ontstaat ook de mogelijkheid om zelf te kiezen waar je pensioen opbouwt.

29. Keuzevrijheid wordt bevorderd door het mogelijk te maken om pensioenvermogen, boven het wettelijk vastgestelde (bestaans)minimum, onder bepaalde voorwaarden in te zetten voor investeringen in een huis. Het is de ambitie om daarnaast ook de mogelijkheid om investeringen in scholing en ontwikkeling, in het kader van duurzame inzetbaarheid, aan pensioen te koppelen. Indien nodig kunnen mensen er voor kiezen hun oude dag op hetzelfde niveau te houden door langer door te werken. De overheid stelt de kaders. Randvoorwaarde is dat de minimum pensioenvoorziening wordt opgebouwd. De markt krijgt ruimte om zich te profileren en aanverwante producten te bieden.
30. Meer verantwoordelijkheid vereist ook beter inzicht. De introductie van nieuwe transparantie eisen, maken dat het duidelijk is hoeveel pensioenvermogen is opgebouwd via een individuele pensioenrekening.

Gamechangers

Hiervoor is wel een omslag in denken noodzakelijk. Allereerst is het noodzakelijk dat wij de 'zekerheden' van het verleden ontmaskeren voor wat ze zijn. Zekerheid zit niet in een stukje papier, juridische bescherming of een specifieke contract vorm. In het beste geval zoeken bedrijven een omweg om deze regelingen. In het ergste geval vallen ze om, of vertrekken ze naar het buitenland, met alle gevolgen van dien. Deze zekerheid vernietigd werk en is in realiteit schijnzekerheid.

De zekerheid van morgen zit in de kracht van het individu. De arbeidsmarkt dient daarop te worden ingericht. Arbeidscontracten worden tijdgebonden-ontwikkelcontracten. Arbeidskrachten en hun opdrachtgevers delen een gezamenlijke plicht tot continue ontwikkeling. Verantwoordelijkheden worden gelegd waar deze horen, en de systemen worden zo ingericht dat ze mensen stimuleren in plaats van demotiveren. Een samenleving die excelleert in het bevorderen van zelfvertrouwen, weerbaarheid en flexibiliteit, zodat mensen worden gewapend en zélf de toekomst aan kunnen. Met een overheid die in de eerste plaats de kracht van het individu omarmt.

De tweede omslag is het afstand nemen van de te eenvoudige slachtofferrol. We kijken niet langer naar wat iemand niet kan, maar juist naar wat iemand wel kan. Niet naar wat iemand beperkt, maar hoe iemand in zijn of haar kracht kan worden bevestigd. En niet langer naar hoe wij iemand kunnen helpen, maar naar hoe we iemand kunnen helpen zichzelf te helpen. De komende decennia wordt Nederland geconfronteerd met een almaar krimpende beroepsbevolking, gedreven door ontgroening en vergrijzing. Dit zal de mindset rondom sociale zekerheid fundamenteel doen veranderen. Immers, we kunnen het ons economisch niet veroorloven om mensen aan de kant te laten staan. Daarnaast willen liberalen ook niemand aan de kant laten staan: iedereen kan een bijdrage aan de maatschappij leveren. En van iedereen kan ook worden gevraagd dat te doen. Van een mentaliteit van bescherming van slachtoffers zal worden bewogen naar bevestiging van de kracht van het individu en het aanspreken op elkaars kwaliteiten en verantwoordelijkheden. Meedoen is meer dan een betaalde baan alleen. Niet alles van waarde is te kapitaliseren. Naast economische waarde zal ook toegevoegde maatschappelijke waarde belangrijk worden.

De laatste shift is het afstand nemen van gedwongen collectiviteiten, waar deze niet noodzakelijk zijn. Ouderen zijn geen grote groep zielige mensen die de eindjes niet aan elkaar kunnen knopen en die geen verantwoordelijkheden kunnen dragen. Het is een groep die actief in het leven staat met kansen en mogelijkheden. Mensen die gedurende hun werkende leven keuzes hebben gemaakt over wanneer zij willen stoppen en hoe zij hun oude dag willen doorbrengen. En die dus ook de verantwoordelijkheid kunnen dragen over hoe zij daarin financieel voorzien. En dit is niet anders voor werkenden. Zij komen op voor hun wensen en ambities, combineren werk en privé, en wisselen van

baan wanneer zij dat willen. Dit is geen groep zwakkeren die niet voor zichzelf durft op te komen, maar mensen die sterk in hun eigen schoenen staan. Collectieve regelingen om deze groep te beschermen werken juist averechts en raken direct en vaak ongewenst de portemonnee. Zij weten het beste wat zij willen met hun leven, en zijn dus ook zélf het best in staat hun arbeidsafspraken te maken. Maar aan die keuzes zijn ook verantwoordelijkheden verboden. Risico's worden dus niet langer afgewimpeld op het collectief. Enkel daar waar een risico te groot is om individueel te dragen, dan wel privaat moeilijk verzekerd kan worden, heeft de overheid een rol in het organiseren van een collectieve voorziening. Zo stelt de overheid minimale kaders en ontstaat ruimte voor het individu om naar eigen wens en richting een invulling te kiezen. Dit is passend in een tijd dat oude netwerken vervagen en van afnemend vertrouwen in grote instituties en anonieme solidariteit. Hiermee samenhangende individualisering en globalisering leiden tot situaties die zich steeds lastiger in algemeen beleid laten vatten.

Cluster Gezondheid & Welzijn

De kwaliteit van de Nederlandse gezondheidszorg is goed, maar nog niet uitzonderlijk. Er is dus nog ruimte voor verbetering. Met name door de patiënt een centralere rol toe te kennen ten koste van de huidige tendens om ook – en soms zelf vooral – de belangen van gevestigde instituties voorop te plaatsen. Door de patiënt als partner centraal te stellen, kan de behandeling naar verwachting beter rondom de patiënt worden georganiseerd. Patiënten kunnen, mits voorzien van de juiste, duidelijke en transparante informatie, in de toekomst in toenemende mate zelf bewust kiezen voor hun zorgaanbieders. Inzicht in het eigen dossier is daarvoor essentieel.

De komende vijftien jaar zullen technologische ontwikkelingen aan veel verbeteringen in de zorg bijdragen. Ziektes die tot voor kort dodelijk waren zullen in de toekomst in toenemende mate chronisch van aard worden, terwijl ook steeds meer kwalen genezen kunnen worden. Bovendien bieden technologische ontwikkelingen steeds meer mogelijkheden tot zelfzorg en zelfmanagement bij chronische aandoeningen. Zorg op afstand via e-health en m-health zal daardoor eveneens mogelijk worden, met grote veranderingen voor het huidige meer traditionele zorgaanbod in ziekenhuizen en op poliklinieken. Zo zal ook binnen de GGZ de aandacht op termijn verschuiven van intramurale naar extramurale zorg; het demedicaliseren en re-integreren van patiënten in de maatschappij.

De keerzijde van de technologische ontwikkelingen is onherroepelijk gelegen in nieuwe medisch-ethische vraagstukken. De medische mogelijkheden stellen ons steeds vaker voor de vraag of alles wat kan ook moet gebeuren. Doorbehandelen is lang niet altijd de juiste weg.

Ook aan de kostenkant is ruimte voor winst. Het is van belang om te vermelden dat sinds de jaren '50 van de vorige eeuw de kosten (gecorrigeerd voor inflatie) ieder jaar zijn gestegen. Bezuinigen in de zorg gaat de facto over minder meerkosten en tot nu toe niet over minder kosten. Nederland heeft dan ook het op een na duurste zorgstelsel ter wereld, wat veroorzaakt wordt door hoge kosten in de langdurige zorg, waarvan de kosten ook de laatste jaren fors zijn toegenomen, harder dan de vergrijzing kan verklaren. Het verder beheersen van zorgkosten is een must voor liberalen, niet alleen vanuit het perspectief van solide overheidsfinanciën, juist ook om de zorg voor iedereen – gezond of ziek, jong of oud - betaalbaar en solidair te houden.

Ambities 2030

Slim basispakket en eigen risico

1. Een van de strategieën om de zorg betaalbaar te houden is het kostenbewust maken van burgers. Het eigen risico wordt slimmer, wat waar nodig in de toekomst verhoogd wordt. Bij dit gedeeltelijk eigen risico draagt de premiebetaler 37,5% (of een ander te kiezen percentage) van de eerste € 1.000 aan zorgkosten zelf. Hierdoor blijft het totale eigen risico nog steeds maximaal € 375 (of zoveel hoger als men kiest tot maximaal € 875), maar is de prikkel van remgeld langer aanwezig.
2. Prijzen moeten voor de patiënt inzichtelijk gemaakt worden. Door de combinatie van transparantie van de kosten van zorg (en van verschillen in tarieven) en het meebetalen aan de zorg ontstaat voor consumenten een doelmatigheidsprikkel en daarmee ook voor zorgaanbieders die relatief duurdere behandelingen aanbieden.
3. Het belang van keuzevrijheid staat voorop. Daarom is het uitkleden van het huidige basispakket een 'last resort': iets wat we zo lang mogelijk willen uitstellen. Zorgaanbieders hebben de plicht hebben om zorg te leveren die effectief en gepast is. Met gepaste zorg bedoelen we zorg die is afgestemd op de zorgvraag van de patiënt en de meest doelmatige oplossing is. Hoe simpel dit ook moge klinken, de praktijk wijst keer op keer uit dat dit anno 2015 vaak niet het geval is. Zorginstituut Nederland krijgt in samenwerking met

beroepsverenigingen – meer dan nu – dwingende richtlijnen ontwerpt die de bandbreedte voor variatie beperken. Daarnaast is het een must dat patiënten - veel beter dan nu het geval is – geïnformeerd en betrokken worden bij het overgaan tot ingrepen via zogenaamde 'shared decision making': in normaal Nederlands; samen met de dokter goed geïnformeerd beslissen of je iets wel of niet wil. Daarnaast is een systematische zorgevaluatie een goed middel.

4. Artsen, onderzoekers en ziekenhuizen kunnen bij het Zorginstituut Nederland onderwerpen indienen voor voorwaardelijke toelating van zorg tot het basispakket. Deze mogelijkheid is er op gericht om zorg die nog niet voldoet aan de eisen van het verzekerde pakket (bewezen op effectiviteit), toch tijdelijk toe te laten. Dit onder de voorwaarde dat gegevens verzameld worden over de effectiviteit van die zorg. Dat is een systeem dat in de praktijk niet werkt. Immers, we weten dat het draagvlak om zaken uit het pakket te halen, nadat ze eenmaal zijn toegelaten erg beperkt is. Daarom is het beter om deze middelen onder te brengen in een subsidie regeling, waardoor deze middelen niet automatisch onderdeel vormen van het basispakket en als separaat budget te volgen zijn en bij gebrek aan effectiviteit ook stop te zetten.
5. De beschikbare middelen in de zorg zijn niet eindeloos en het collectief financieren van dergelijke medicatie, houdt impliciet de keuze in dat we onze zorggeuro's bijvoorbeeld niet besteden aan jeugdzorg. Pogingen om reeds toegelaten, maar niet kosteneffectieve zorg te verwijderen uit het basispakket (Pompe en Fabry), laten zien dat er geen draagvlak is voor het terugnemen van zorg die reeds is ingeburgerd in het basispakket. Het is om deze reden dat gekozen is voor het instellen van een kosteneffectiviteitsnorm voor het basispakket; een maximum bedrag per gewonnen levensjaar (Quality-adjusted Life Year 'QALY-norm') om zo de zorg ook in de toekomst toegankelijk en betaalbaar te houden.
6. De hoogte en de toepassing van deze norm moet uitgewerkt worden door wetenschappers en clinici, waarna de beoordeling van nieuwe middelen en behandelingen ter overweging is aan het Zorginstituut Nederland, net zoals dat nu ook het geval is. Zorgverzekeraars zullen aanvullende pakketten aanbieden om ook zorg boven de norm te vergoeden.
7. Zorg is geen vehikel voor inkomensherverdeling. Daarom is het principieel onjuist van de zorgtoeslag en inkomensafhankelijke bijdrage. In een belastingherziening dient deze wijze van financiering van de zorg te worden afgeschaft.
8. Persoonlijke verzorging hoort niet thuis in het basispakket. Voor huishoudelijke hulp kan niet langer een beroep worden gedaan op de collectieve middelen.

Levensloop: langdurige zorg op maat

9. Er kan winst behaald worden met een zogenaamd vouchersysteem in de ouderenzorg. Dit houdt in dat cliënten nadat zij een indicatie van het CIZ hebben gekregen een voucher krijgen die zij kunnen inwisselen voor zorg bij een door hen te kiezen zorginstelling. Om deze vorm van bekostiging mogelijk te maken, is het essentieel dat het CIZ daadwerkelijk onafhankelijk en objectief indiceert (hetgeen nu niet het geval is), aangezien het budgettair risico verschuift naar het aantal vouchers dat wordt uitgegeven. Immers, zorginstellingen kennen geen budgetplafonds meer in deze systematiek. Om dit te realiseren wordt een landelijke benchmark ingesteld, waarbij het CIZ op basis van de zorgvraag per regio een aantal indicaties ouderenzorg ter beschikking krijgt.
10. Gelet op het onverzekerbare karakter van de gehandicaptenzorg zal deze logischerwijs in de Wlz blijven. Om hier een beter functionerend stelsel neer te zetten zal de indicatiestelling van het CIZ op een andere leest geschoeid worden. Via benchmarking worden regionale verschillen in indicaties door het CIZ in kaart gebracht en in lijn gebracht met de zorgvraag en het beschikbare budget. Hierbij is er dus niet langer sprake van een juridisch recht op zorg.
11. Gehandicaptenzorg dient zich te beperken tot degenen die daadwerkelijk als gevolg van een handicap zorgbehoevend zijn.

12. Bij het ouder worden is de kans op verlies, beperking en ziekte groter, daarbij is het van belang juist ook de factoren te versterken die kracht en kwaliteit van leven bepalen. Dat voorkomt onnodige afhankelijkheid en een overmatig beroep op zorg. Door in de ondersteuning van ouderen aandacht te besteden aan vragen rondom participatie, zingeving, het sociale netwerk en de woonomgeving, kunnen vereenzaming, gezondheidsverlies, overbelasting en uiteindelijk zwaardere zorgvragen voorkomen worden.
13. Problemen bij de opvoeding moeten geen (onnodige) zorgvragen worden. Door versterking van de opvoeding door ouders en door versterking van het sociaal netwerk en onderwijs houd je kinderen zoveel mogelijk in het eigen gezin. Bij het plan en de zorg rond een kind komen vooral begeleiding van de opvoeders en verbetering van de directe omgeving aan bod. Ouders moeten de regie over de opvoeding terugkrijgen en ook de verantwoordelijkheid voor de begeleiding van hun kind. Jeugdzorg is aanvullend en maatwerk. Slechts voor een beperkte groep past de overheid een meer omvangrijke en meer ingrijpende rol. Als de ouders het belang van het kind onvoldoende behartigen, dan moet de overheid ingrijpen en een veilige omgeving met ontwikkelingskansen herstellen.

Kwaliteit in plaats van volume & keuzemogelijkheden in de zorg

14. Kwaliteit moet centraal staan in de beloning van instellingen. Deze manier van betalen is in sommige sectoren makkelijker vorm te geven dan in de andere sectoren, simpelweg omdat kwaliteit van zorg soms moeilijker of makkelijker te meten is. Zorgverzekeraars zijn primair aan zet om dit vorm te geven. Wel dient de bekostiging van zorg dusdanig te zijn dat deze manier van betalen mogelijk is. Om deze beweging te vergemakkelijken is het noodzakelijk dat medisch specialisten – meer dan nu – gericht raken op het leveren van kwaliteit in plaats van volume van zorg.
15. Daarnaast zijn de belangen tussen de Raad van Bestuur en de medische staf vaak niet hetzelfde, hetgeen de bestuurbaarheid en daarmee de kwaliteit van zorg verminderen. Daarom kiest de VVD ervoor om medisch specialisten in loondienst van het ziekenhuis te brengen of als echte zelfstandige ondernemers aan de slag te laten gaan.
16. Voorop staat het belang van de zorggebruiker en zet in op een radicale versnelling van transparantie in de zorg. Een actieve rol van het Kwaliteitsinstituut en het verplicht openbaren van reeds bestaande kwaliteitsinformatie op grond van de Wet marktoordening gezondheidszorg (artikel 38) zijn noodzakelijk om de evident bruikbare kwaliteitsindicatoren in het publieke domein te krijgen. Er hoeft niks extra geregistreerd te worden; het gaat erom dat bestaande uitkomsten gepubliceerd worden.
17. De collectiviteitenmarkt in de zorgverzekeringsmarkt, functioneert niet naar behoren. Een groot deel van de collectiviteiten bestaan uit zogenaamde gelegenheidscollectieven, die enkel uit zijn op korting van de premie, zonder dat hier inspanningen voor het voorkomen van zorgkosten tegenover staan. In feite is er sprake van een 'zero-sum game': de korting van de collectiviteiten is de premieverhoging van verzekerden niet aangesloten bij collectiviteiten.
18. Voorkomen is beter dan genezen, maar het is in de ogen van liberalen niet aan de overheid om nadrukkelijk stimuleringsprogramma's voor meer bewegen of gezonder eten op te zetten. Er zijn voldoende private initiatieven die hierin voorzien, de overheid kan op de achtergrond informatief te werk gaan.
19. Ten aanzien van de ontwikkeling van kinderen is het van belang dat potentiële ziektes, stoornissen of gedragsproblemen vroegtijdig worden gesignaleerd. De overheid neemt bovendien belemmeringen weg voor kinderen om te sporten en een gezonde levensstijl te kunnen leiden.

Verdere optimalisatie zorgstelsel

20. Fraude zorgt voor een breuk van de solidariteit in de zorg. Zorgverzekeraars moeten blijvend aan de slag om fraude op te sporen en te voorkomen. De taak van de overheid hierbij is er voor zorgen dat er voldoende capaciteit is bij de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) en het Openbaar Ministerie om fraude tegen te gaan en daarnaast wet- en regelgeving toetsen op fraudegevoeligheid. Een middel dat ingezet kan worden is 'naming and shaming' van instellingen die frauderen en ten onrechte declaraties indienen.
21. De opleidingen van artsen in opleiding tot specialist (AIOS) en andere opleidingen worden gefinancierd vanuit het Opleidingsfonds. Het geld van het Opleidingsfonds wordt beheerd door het ministerie van VWS en bedraagt ongeveer € 700 miljoen per jaar. Dit leidt ertoe dat ziekenhuizen geld krijgen voor arts-assistenten die vervolgens ook nog eens productie opleveren, waardoor dubbel betaald wordt. Tevens heeft deze constructie een prikkel tot ondoelmatige inzet van AIOS in zich; immers het is gratis personeel. Daarom wordt het opleidingsfonds afgeschaft en het stapsgewijs met korting over te hevelen naar reguliere bekostiging.
22. Via een aanpassing in de mededingingswet binnen de zorg moet het voortaan mogelijk zijn voor zorgverzekeraars onderling te overleggen over de meest efficiënte en wenselijke zorginfrastructuur, alvorens over te gaan tot dure investeringen.

Medische ethiek

23. Mensen die hun leven voltooid achten – ongeacht wat hieraan ten grondslag ligt – moeten de mogelijkheid hebben om zelf voor een menswaardig einde te kiezen. Dit betekent een uitbreiding van de bestaande euthanasiewet. Ook voor mensen die niet kiezen voor actieve levensbeëindiging moet een levenseinde zonder strijd en pijn mogelijk zijn. Er moet dan ook meer werk worden gemaakt van palliatieve zorg. In algemene zin moet er meer aandacht komen voor de zorg in de laatste levensfase tijdens de opleiding van artsen en verpleegkundigen.
24. Nog steeds sterven er mensen in afwachting van een donororgaan. Ondanks een hoge registratiegraad in Nederland zijn er te weinig donororganen beschikbaar. Doel is een stijging van het aantal donororganen. Daarbij is een ander registratiesysteem (ADR-systeem: actieve donor registratie), zoals het ja-tenzij systeem, geen doel an sich, maar een middel dat mogelijk bij kan dragen aan een stijging van het aantal donororganen. Daarom kiest de VVD hiervoor, mits dit met belangrijke zorgvuldigheidseisen omkleed is. Andere mogelijke manieren die bij kunnen dragen aan het verkorten van de wachtlijst zijn meer werk maken van orgaandonatie na euthanasie en levende donatie.
25. Tot 24 weken kunnen ouders besluiten de zwangerschap af te breken. De abortusgrens op 24 weken staat wat ons betreft niet op ter discussie. Van belang is wel dat ouders zo veel en zo tijdig mogelijk geïnformeerd worden over de verschillende opties, zodat zij een afgewogen keuze kunnen maken.
26. De ontwikkelingen op het gebied van fertiliteitstechnieken zijn positief en moeten daarom snel voor een breed publiek beschikbaar gemaakt worden.
27. Medische (zelf)testen nemen in alle soorten en maten een snelle vlucht. Steeds vaker kopen mensen een test gewoon bij de drogist of doen ze een bestelling via internet. Preventief diagnostisch zelfonderzoek is een belangrijk middel om mensen de kans te geven gezondheidsrisico's te voorkomen of op te sporen. Het levert informatie op waardoor mensen bewust kunnen kiezen voor een gezondere levensstijl. We komen ziektes eerder en vaker op het spoor. Dat is de positieve kant van de medaille. De negatieve kant is dat het kan leiden tot onjuiste of verkeerd geïnterpreteerde uitslagen, wat leidt tot onnodige ongerustheid en een onnodige vraag naar zorg. Het goed begeleiden en uitleggen wat een test (niet) zegt is daarmee essentieel en randvoorwaardelijk voor het op de markt brengen hiervan.

Gamechangers

Op basis van onze analyse, ervaring, en gesprekken zowel binnen als buiten de politiek komen we tot het inzicht dat het uitleggen van de noodzaak én opbrengsten van veranderingen de grootste game changer is. Waar het in dit paper te ver voert om een uitgekende communicatiestrategie uiteen te zetten, is dit wel een topprioriteit. Een goed voorbeeld van een heldere uitleg is de relatief recente kostenbewustwordingscampagne van VWS waarin wordt uitgelegd dat bijvoorbeeld de aanschaf van een Joint Strike Fighter (JSF) gelijk staat aan de kosten van slechts één ochtend zorg.

Een andere observatie van de werkgroep is dat het draagvlak voor besluiten die vergoedingen voor zorg beperken (denk bijvoorbeeld aan de rollator discussie) politiek uiterst gevoelig liggen. Om kosten duurzaam te beheersen is het dus raadzaam om het kostenbewustzijn van de individuele patiënt / verzekerde te verhogen. Het zichtbaar maken van de kosten van behandelingen, het empoweren van patiënten om zelf regie te nemen over hun zorg en het waar mogelijk werken met eigen risico's en eigen betalingen zijn daarvan een essentieel onderdeel.

Hetzelfde geldt voor het zichtbaar maken van kwaliteitsverschillen tussen zorgaanbieders. Veel te lang is hier voor het belang van slecht presterende zorginstellingen gekozen, waardoor uitkomsten van zorg niet in het publieke domein gedeeld worden. Door het zichtbaar maken van resultaten worden kwaliteitsverschillen helder. Niet langer geldt dan de aanname dat de zorg overal goed geregeld is. Ook zal dit het draagvlak voor verandering verder versterken.

Tot slot, vormen de regionale overheden een game changer. Veel zorgtaken zijn gecentraliseerd naar de gemeenten. Een goede ontwikkeling, omdat de zorg zo dicht bij de mensen georganiseerd kan worden. Het draagvlak voor deze decentralisaties, zowel bij de gezonde als zieke / hulpbehoevende burgers, is echter voor een groot deel afhankelijk van de wijze waarop gemeenten deze nieuwe taken gaan vervullen.

Cluster Omgeving & Fysiek

De één woont liever op een boerderij, de ander zoekt de drukte van de stad op. Een blauwdruk vanuit Den Haag over hoe de fysieke leefomgeving eruit ziet bestaat dan ook niet. De leefomgeving is lokaal en regionaal maatwerk, rekening houdend met individuele voorkeuren en levensfasen. Liberalen willen dat mensen in staat zijn actief te leven op door hun zelf gekozen wijze. Dat stelt eisen aan de kwaliteit van de fysieke omgeving waarin de Nederlander leeft en vergt politieke keuzes die dat zoveel mogelijk ondersteunen.

In de huidige situatie is de rol van de (landelijke) overheid nog veel te groot. Er moet een einde komen aan de ongewenste vermenging van rollen van de overheid als wetgever/toezicht en als marktpartij/belanghebbende in met name energie, transport, vastgoed en grondzaken. In de fysieke omgeving treedt de overheid op de achtergrond op als bescheiden regisseur van zoveel mogelijk marktwerking en individuele vrijheid.

Nederland is geopolitiek volstrekt verbonden en verweven met de rest van de wereld en speelt op velerlei vlak de rol van 'Gateway to Europe'. Als handelsland zijn we daarbij gebaat, het is in ons belang deze positie ook in de toekomst te behouden.

De mondiale uitputting van diverse grondstoffen, nodig voor een moderne levenswijze, vraagt voor 2030 een expliciete agenda. De groeiende wereldbevolking, toenemende urbanisatie en de stijgende levensstandaard in met name de tweede en derde wereld maken de dreigende tekorten steeds urgenter. In Nederland zoeken we innovatieve krachtige allianties van triple-helix – dat wil zeggen van overheid, ondernemers en wetenschap – om tot antwoorden te komen. Ook de circulaire economie biedt kansen die het waard zijn onderzocht te worden. Internationaal agendeert Nederland dit politiek via de Europese Unie, de VN en de NAVO.

Ambitie 2030

Energie en water

Het ontwikkelen van energiebuffers die aangesproken kunnen worden als de duurzame bronnen geen of onvoldoende energie leveren. Zowel voor de kortstondige fluctuaties al voor de langere fluctuaties (bijvoorbeeld op dagen met weinig wind en weinig zon) zijn energiebuffers nodig. We verstaan hieronder energiesystemen die snel kunnen bijspringen als de hernieuwbare bronnen niet leveren. Er zijn verschillende opties bekend voor energie bufferen, maar een baanbrekende oplossing zal gekozen moeten worden en wel in samenwerking met de omliggende landen. Biobased chemie ontwikkelen. De traditionele anorganische chemie processen omvormen tot organische chemie processen. De beschikbare biomassa zal daarvoor moeten worden bestemd (en niet primair voor elektriciteitsopwekking). Nederland heeft een blijvende topsector water, enerzijds voor de interne waterveiligheid en watervoorziening, anderzijds als exportproduct van kennis en werk over de hele wereld.

1. Het loslaten van het huidige beleid van de drievoudige stapeling van CO₂ doelen (energiebesparing, duurzaam en reductie) en vervangen door één CO₂ doel. Het huidige beleid is zeer kostbaar en loopt vast. Volop inzetten op Europese EnergieUnie met als prioriteit het beprijzen van de CO₂ uitstoot, het verder ontwikkelen van de e-markten. Als 'poormans' oplossing zou gekozen kunnen worden voor een Noord Europese gezamenlijke aanpak.
2. Stop de grootschalige exploitatiesubsidies voor duurzame energiebronnen in relatie tot de gewenste beprijzing van CO₂. Kies samen met omliggende landen voor één of meer systemen van energiebuffering en breng deze taak onder de gezamenlijke systemoperators.

3. Maak werk van isolatie van woningen en gebouwen. Benut restwarmte uit de industrie grootschalig en biedt deze restwarmte aan tegen een concurrerend tarief. In dichtbevolkte gebieden is het dus de overheid die de kosten voor de infrastructuur van restwarmte draagt.
4. Zoals het voor alle Topsectoren geldt is de TKI regeling van EZ te complex en te bureaucratisch, waardoor veel MKB'ers niet mee doen. Aan de goedgeorganiseerde Topsector Water kan veel grotere zelfstandigheid worden gedelegeerd voor het maken van keuzes, het bijeenbrengen van innovatiepartners en de toekenning van de middelen. De verantwoording vindt dan achteraf plaats.

Ruimte en wonen

De overheid dient haar coördinerende taak in de ruimtelijke ordening te bevorderen met het doel vraag en aanbod gemakkelijker elkaar kunnen vinden. De overheid waarborgt het aantal benodigde sociale huurwoningen met een minimale en maximale kwaliteit om woonkwaliteit mogelijk te maken. Een halvering van de sociale woonvoorraad bij woningcorporaties is gerealiseerd. Het daarbij vrijgekomen kapitaal wordt geïnvesteerd in vernieuwing van verzwakte wijken en het gemengd houden van Nederlandse wijken. Je postcode bepaalt in Nederland niet je toekomst. De combinatie van vraag en aanbod op een vrije woningmarkt moeten op termijn de voorraadsamenstelling van woningen bepalen, met als onderdeel het flexibiliseren en in tijd beperken van het recht op huurbescherming.

Meer keuzevrijheid in de woningmarkt (huur of koop). Overheidsinterventies in de woningmarkt afbouwen voor een versterking van de vraag in de markt. Flexibiliteit in de ontwikkeling van woningen waardoor het aanbod beter aansluit op de vraag. Versterking van de woningmarkt in krimpgebieden of economische gebieden moeten worden opgepakt door de maatschappij en niet de overheid. Krimp en groei zijn immers natuurlijke aspecten van een maatschappij in beweging, waar de markt op kan inspelen.

Het ruimtelijk planningssysteem combineert vrijheid met het veilig stellen van de publieke waarden (natuur, landschap, bereikbaarheid, veiligheid, hinder en overlast). Sturing is in een liberale visie niet gericht op de vraag hoe maatschappelijk gewenste output wordt gerealiseerd, maar formuleert de minimaal noodzakelijke kaders en geeft maximaal ruimte aan individueel initiatief en ondernemingszin. Natuur, landbouw, veiligheidsareaal, infrastructuur en mainports moeten door de overheid wel bepaald worden. De grondpositie van de overheid moet verder afgebouwd worden, opdat zij zuiver optreedt in de grondmarkt in relatie tot bestemmingsplannen, wetgeving en handhaving. De overheid met twee petten op verstoort niet langer de markt. De overheid moet bedrijfsactiviteiten kunnen stimuleren om hen op een plek te situeren. Ten aanzien van leegstand heeft de overheid geen actieve taak. De economische gevolgen van krimp in bedrijfsmatig vastgoed laat de overheid aan de markt over.

5. De woningmarkt heeft sinds 20 jaar grote hervormingen meegemaakt. Rust en stabiliteit is een voorwaarde om de woningmarkt nu op eigen kracht te laten functioneren. Er kan echter wel het initiatief genomen worden om de kaders te flexibiliseren. Hier past het aanpassen van het absolute karakter van het huidige huurrecht. De kaders van het aanbod zijn momenteel ook erg rigide. Door een meer gevarieerd aanbod tot stand te laten komen moet de particuliere sector meer ruimte krijgen. Het mogelijk maken van verschillende experimenten in wonen en woonvormen hierop moeten ondersteund worden. De heffing voor verhuurders van woningen verstoort private en semi-publieke initiatieven al te zeer en dient te worden gehalveerd.
6. De nivellerende inkomenseffecten worden geleidelijk afgebouwd. Fiscaliteit hoort thuis in het belastingstelsel en niet in de woningmarkt. Daartoe wordt op een verantwoorde, zorgvuldige maar ook zeker en voorspelbare wijze de hypotheekrente-aftrek afgebouwd onder gelijktijdige verlaging van fiscale belastingschijven. De huurtoeslag wordt opgeheven en als onderdeel ingezet voor een integrale toeslag voor huishoudens, waarin het wonen één van de

componenten is. De huishoudenstoeslag vervangt de huidige verschillende inkomensafhankelijke regelingen (zoals huur-, zorg- of kindertoeslag) en garandeert een kwalitatief bestaansminimum voor alle Nederlanders.

7. Financiering van bezit van een eigen woning is in 2030 niet alleen mogelijk op basis van traditionele, vaste arbeidscontracten, maar net zo goed voor de vele ZZP'ers en de medewerkers met flexibele arbeidscontracten. Vermogensopbouw door de eigen woning is dan weer mogelijk voor vrijwel de gehele werkende arbeidspopulatie. Vervolgens is het ook mogelijk individueel te kiezen voor hoe de waarde van de eigen woning en de waarde van opgebouwd pensioen ingepast worden in persoonlijk financieel management. In de gewenste individuele vrijheid in het kiezen voor verhouding vermogen, zekerheid, korte- en lange termijn komt de woning en het wonen derhalve terug.
8. De landbouw is in 2030 vitaal, hoogproductief en maakt een voldoende niveau van zelfvoorziening in de voedselproductie binnen Europa mogelijk. Bovendien levert de Nederlandse landbouw een belangrijke bijdrage aan een stabiele voedselvoorziening in de wereld. Daartoe wordt een level playing field gecreëerd op de landbouwmarkten.

Mobiliteit en infrastructuur

Mobiliteit is een privaat goed op een collectief systeem. Het is gewenst een belastingbasis in vervoer te behouden, van waaruit collectieve investering in infrastructuur gefinancierd wordt, maar wel vanuit een gelijke fiscale- en subsidie behandeling van alle modaliteiten (ook tussen auto en OV) en van brandstofkeuzes. We creëren vrije(re) openbaar vervoermarkt, zowel internationaal, nationaal als regionaal als het gaat om vervoer. Een markt waar mensen klanten zijn, waarop bedrijven concurreren.

Nieuwe technologieën worden optimaal benut, zonder dat wetgeving teveel belemmert. Dat vraagt actieve en positieve houding ten opzichte van die technologie. Nederland gaat hier voorop lopen, mede dankzij onze aanzienlijke automobilititeit-/technologieclusters bijvoorbeeld rond Eindhoven. Oplossing is gevonden voor infrastructurele knelpunten op de weg door combinatie van bijvoorbeeld wegwitbreiding, piekmomenten weg werken middels sociaal slimmere organisatie, door connected car en zelfsturende auto oplossingen.

Liberalisering van het internationale vervoer, en met name de trein, is tot stand gebracht. De rol van overheid als zelf eigenaar van een vervoer- of infrastructuurbedrijf is gescheiden van de rol als vervoerbeleidsmaker en autoriteit. De liberalisering en standaardisering van beveiligingssysteem/opleidingen is daarvan onderdeel. De decennialange stagnatie is doorbroken. Met een intensivering van de Randstadrail tot metrosysteem, wordt krachtige impuls gegeven aan agglomeratie-voordelen ten opzichte van concurrerende Europese en mondiale stedelijke agglomeraties.

9. De Europese Commissie verdient met het 4e spoorpakket krachtige steun. Het spoorboekloze, hoog-intensieve, Rondje-Randstad krijgt hoogste prioriteit in het landelijke verkeer- en vervoersbeleid. De overheid bouwt haar aandeelhouderschappen e.d. af naar 0. De overheid is (op alle niveaus) ondersteunend aan optimalisering van de infrastructuur. Afschuiven van de ene laag naar de andere verplaatst alleen het probleem terwijl de integrale oplossing primair moet zijn.
10. Schiphol biedt een optimale verknoping van Nederland met het internationale luchtvaartnetwerk. Verdere liberalisering van de luchtvaart met een level playing field, mits met voldoende oog voor nationale belangen.
11. De havens zijn en blijven een belangrijke economische motor in Nederland, met Rotterdam voorop. De nog aanwezige groeipotentie van de binnenvaart wordt optimaal benut.

12. Het fiscale regime en de subsidieregelingen worden getoetst op neutraliteit ten aanzien van te kiezen vervoersmodaliteit. Daarin wordt gekozen voor een realistische verhouding tussen kosten/baten van de modaliteit in brede zin, voor zowel de gebruiker als de overheid. De CO2 impact maakt deel uit van die vergelijking, maar is niet bepalend. De fiscale subsidies op elektrisch autorijden worden snel en aanmerkelijk verlaagd.

Digitale mobiliteit en infrastructuur

Nederland is voorloper van nieuwe innovatieve technologieën en de bescherming van privacy. Ambtenaren hebben voldoende kennis van ICT en het duurt niet meer jaren voordat wetgeving is aangepast aan de laatste ICT-ontwikkelingen. De overheid faciliteert ICT-innovatie zoveel mogelijk. Er is een balans tussen wetgeving die de overheid bevoegdheden geeft om op te treden tegen cyberdreigingen en vrijheden van burgers op internet en privacy. De dienstverlening van de overheid aan de burger is volledig gedigitaliseerd. Ook verkiezingen zijn digitaal. Burgers hebben een veilige elektronische identiteit. De overheid is daarnaast een stuk kleiner geworden door een goede inzet van ICT, maar presteert kwalitatief beter, efficiënter en effectiever. De overheid is een goede en sterke inkoper van ICT, maar heeft zelf geen rol als (interne) ICT-leverancier. ICT wordt geleverd door de markt, niet door de overheid. ICT-middelen en diensten voor de overheid zijn getoetst aan veiligheidseisen, maar worden ook op tijd ge-upgrade of vervangen. Dit wordt met extra scherpheid gedaan wanneer deze zijn gerelateerd aan de digitale vitale infrastructuur. Tegen cybercrime en cyberaanvallen werkt de overheid duurzaam en slagvaardig samen met het bedrijfsleven

Digitaal en ICT zijn vanzelfsprekende onderdelen in het Nederlandse onderwijs, als hulpmiddel en als een vak op zich. Een digitaal examen en rijbewijs voor alle kinderen wordt verstrekt voor veilig én effectief werken met digitale hulpmiddelen in digitale wereld.

13. In het belang van goede digitale bereikbaarheid stimuleert de overheid de aanleg van supersnel internet, ook bij nieuwbouw.
14. De overheid stelt in elk departement 'ICT-ambtenaren' aan om wet- en regelgeving zo spoedig mogelijk aan te passen aan de laatste digitale ontwikkelingen. Op basisscholen krijgen kinderen les in programmeren, ICT wordt een basisvaardigheid. De eerste ICT-rijbewijzen worden uitgereikt.
15. De overheid begint de transformatie van (interne) ICT-leverancier naar ICT-inkoper. Veiligheidseisen worden opgesteld en uitgevoerd voor de inkoop van ICT. De overheid vervangt oude ICT-systemen en houdt deze up-to-date zodat deze minder kwetsbaar zijn voor cyberaanvallen. Voor de digitale kwaliteit en veiligheid stelt de overheid een Nationale Digitale Delta Commissaris aan, met een analoge rol als de water Delta Commissaris.

Gamechangers

Energie en water

Een proces van transitie dat door het complexe samenstel van marktontwikkelingen, technologieontwikkelingen, macro-economische ontwikkelingen, ontwikkelingen van klimaatwetenschap wordt 'gestuurd' kan niet met een relatief rigide doel in de toekomst worden gekenschetst. Noodzakelijke voorwaarden zoals die zich nu aandienen voor het efficiënt en kosteneffectief doorlopen van de transitie zijn: het tot stand brengen van een Europese Energie Unie. Alleen, en ook minimaal, op Europees niveau kunnen de elektriciteitsmarkten en gasmarkten verder ontwikkeld worden om via interconnecties, gezamenlijk stabiliteitsbeheer, buffering van energie op grotere schaal de duurzame energiebronnen grootschalig te ontwikkelen; het Europees verplichten tot energie-efficiency doelen op een breed terrein van energiegebruik. Het prijsmechanisme voor energie alleen is daarvoor niet toereikend. De inelasticiteit tussen vraag en prijs is groot; het tot stand brengen

van een stabiele prijs voor CO₂ uitstoot. Het ETS systeem is veel te volatiel en niet waterdicht. Het zou aangevuld moeten worden met een financiële prikkel, via belasting of andere manier, die tot een voorspelbare CO₂-prijs leidt en die ook rekening houdt met de efficiency van de installatie waarop de investeerders hun besluiten kunnen nemen.

Het kunnen beschikken over goedkope energie behoort tot een van de allerbelangrijkste comparatieve voordelen voor een land. Energiebeschikbaarheid is niet het probleem op aarde, het schort aan een efficiënte en effectieve verdeling ervan, zowel qua tijd als plaats, en daarmee een tekort aan technologie. Onder de druk van de klimaatkwestie, maar ook als gevolg van het liberaliseren van markten wordt er wereldwijd vaart gemaakt met de ontwikkeling van nieuwe, niet op fossiele brandstoffen gebaseerde technologieën.

De grootste gamechangers en richtlijnen voor energie zijn

1. De ontwikkeling van zonnecellen met hogere rendementen en veel lagere kosten;
2. de grootschalige inzet van ICT bij het gebruik van elektriciteit om zogenaamde demandside management te voeren.
3. Het gebruik van elektriciteit wordt gekoppeld aan de momentane prijs ervan;
4. De ontwikkeling van accu's en condensatoren voor de kleinschalige buffering van energie;
5. De grootschalige inzet van waterstof voor het opwekken via een brandstofcel van elektriciteit. Daarvoor zijn allereerst technologie doorbraken nodig om 'groene' waterstof te kunnen produceren; een waaier van chemieprocessen waarbij plantaardige grondstoffen als feedstock gaan dienen;
6. Technologie ontwikkelingen bij de toepassingen van kernsplitsing of kernfusie. Kernenergie houdt voorlopig een belangrijke plaats bij de energie voorziening (wereldwijd 6%). Er zijn nieuwe cycli bekend die het afvalvraagstuk en het proliferatie vraagstuk aanzienlijk verkleinen. Technologiedoorbraken in de materiaalkunde kunnen voor een aanzienlijke versnelling zorgen. Zij het dat dit altijd nog enige decennia aan tijd vergt en r&d hiervoor in Nederland niet erg voor de hand ligt;
7. Grote geopolitieke onrust die tot ernstige verstoringen van de aanvoer van fossiele brandstoffen leiden; het loslaten van nationale plafonds voor de uitstoot van CO₂.

Het thema water kenmerkt zich door een zeer stabiele omgeving. De koers is gezet op minimaal behoud van de voorsprong die Nederland heeft. logische game changers zijn een snellere verhoging van de zeewaterspiegel, het in gedrang komen van de autonome zoetwatervoorraad maar ook het verlies van de positie in de wereldmarkt op innovatievlak. Een grote game changer kan ontstaan als de overheid haar taak op dit vlak laat versloffen waarmee zowel de veiligheid als de koppositie in de knel komen.

Ruimte en wonen

Ruimte voor diversiteit is essentieel. Er is ruimte nodig voor individuele woonwensen die sterk verschillen. Grondgebonden of niet, landelijk of stedelijk, in hoge en lage dichtheden. Meer dan ooit zal het daarbij aankomen op het creëren van een daadwerkelijke huizenmarkt met vrije prijsvorming, gemakkelijke toe- en uitreding, snelle transformatie en een minimum aan fixerende regelgeving.

1. Omzetting van de huidige vraag-ondersteuningsarrangementen op de woningmarkt (hypotheekrenteaftrek voor koopwoningen en voor huurwoningen huurtoeslag gecombineerd met wettelijke huurprijsregeling, aangevuld met de impliciete subsidies van de woningcorporaties) naar één eigendom neutrale vorm van vraagondersteuning uitsluitend voor de laagste inkomensgroepen;
2. Versoepeling van het huurrecht, met marktprijzen als uitgangspunt (in plaats van het woningwaarderingstelsel) en meer mogelijkheden voor tijdelijke huur.

3. Flexibilisering van het RO-kader van de nationale overheid, gericht op wezenlijke vergroting van de aanbodelasticiteit op de vastgoed(investerings)markt;
4. Introductie van een ruimte-voor-ruimte-regeling voor alle nog te bouwen en bestaand gebouwd onroerend goed, met als gevolg dat door ontkoppeling van het RO-recht en het bouwrecht, tussen expansie- en krimpgebieden handel in ruimterechten ontstaat. Ruimtelijk sterke gebieden dragen zo bij aan de sanering van zwakke gebieden die daarmee op hun beurt weer zicht op nieuwe groei krijgen.
5. Omzetting van het bestaande op ge- & verboden alsook op individuele locaties geënte RO-kader naar een ruimtelijk planningssysteem waarmee wordt gewaarborgd dat gewenste output wordt gerealiseerd, zonder voor te schrijven hoe dat moet. Dit is een systeem waarbinnen de overheid de
6. output definieert en vervolgens bewaakt dat de marktpartijen deze realiseren zónder dat diezelfde overheid ook als marktpartij acteert.

Mobiliteit en infrastructuur

De technologie vergroot infracapaciteit via route- en modaliteitsadviezen en incident-management, maar ook door wegcapaciteit zelf sterk te vergroten. Dit geldt ook voor de spoorcapaciteit. Treinen/lightrail kunnen dichter op elkaar rijden. En het vervoer aanzienlijk gebruiksvriendelijker te maken. De technologie vergroot ook voertuigefficiëntie. Met name door nieuwe sociale en bedrijfsnetwerken van gebruikers te creëren komt een aanzienlijk rationelere verdeling van voertuigcapaciteit – ook in het particuliere autobezit – tot stand. Die (dure) machines hoeven niet meer vooral stil te staan

Toenemende urbanisatie en individualisering zijn culturele factoren van belang. In dichterbevolkte steden is autogebruik een optie, in plaats van een must. Dat geldt nog sterker voor autobezit. Toetreding van nieuwe marktpartijen in het vervoer zal trendbreuken kunnen veroorzaken ten opzichte van bestaande vervoerders en modaliteiten.

Mobiliteit is vooral een individueel goed, een private aangelegenheid. Er is hier en daar schaarste (files, maar één nationaal railvervoerder, parkeerplekken in steden), er zijn externe effecten (luchtverontreiniging, ruimtebeslag), maar er is maar weinig dat niet of technologisch of middels de introductie van markten kan worden opgelost. De volgende drie dilemma's vragen politieke aandacht en zullen na beantwoording versnellers zijn in de gewenste richting:

1. Qua technologie wordt dus veel mogelijk. Dat betekent ook dat er mogelijk veel moet. Hier zit een belangrijk dilemma. In hoeverre wordt de technologie een hulpmiddel, of de baas? Wordt een reisadvies een reisvoorschrift? Dit gaat dus verder dan het eveneens problematische privacybegrip. Privacy is in het geding als derden (bedrijven/overheid/hackers) op de hoogte (kunnen) worden gesteld van onze keuzen en die kennis vervolgens te eigen nutte aanwenden. Maar het gaat een slagje dieper: kunnen we straks nog zelf keuzen maken? Gaat het liberalen om de vrijheid van mensen of van bedrijven? Dat is niet hetzelfde! En wellicht moet er hard gekozen worden! Wat te doen met een mogelijke beweging van mensen “off-grid”? Wij kiezen voor ruimte voor de individuele voorkeuren, binnen de kaders van de nieuwe technologische werkelijkheid.
2. Is zeggenschap van het individu over het gebruik van gegevens voldoende gewaarborgd? Het invasieve karakter van de nieuwe technologieën maakt herhaling van de vraag niet overbodig: Gaat het liberalen om de vrijheid van mensen of van bedrijven? Wij kiezen voor de balans, waarbij het individu altijd de baas blijft over zijn persoonlijke data. Bedrijven kunnen daarmee werken binnen de gegeven individuele toestemming.
3. Verkeersmanagement zal een overheidstaak blijven. Het gezamenlijk organiseren van verkeer en infrastructuur is efficiënter en veiliger dan alles volledig aan de markt laten.

Digitale mobiliteit en infrastructuur

De overheid stimuleert zoveel mogelijk een landelijk dekkend netwerk van supersnel internet waarop marktpartijen in vrije concurrentie hun diensten aanbieden. Elk huishouden in Nederland krijgt een aansluiting op dat netwerk en nieuwbouw wordt hier automatisch op aangesloten. In 2030 is supersnel internet net zo normaal als gas, water en licht.

Informatica staat prominent in het curriculum van scholen. Van jongs af aan leren kinderen spelenderwijs programmeren. In 2030 heeft iedere volwassen Nederlander daarnaast een 'ICT-rijbewijs', waardoor ICT-basiskennis gemeengoed is in Nederland.

De overheid neemt belemmeringen voor ICT-innovatie weg. Waar mogelijk stelt de overheid open data ter beschikking en door fiscale maatregelen ICT-bedrijven naar Nederland te halen. Zo wordt voorkomen dat toptalent migreert naar het buitenland. Nederland is voorloper van nieuwe innovatieve technologieën en de bescherming van privacy:

1. Iedere ambtenaar die betrokken is bij projecten of programma's met ICT-elementen hebben aantoonbaar basiskennis van ICT (het voortgezet ICT-rijbewijs). Besluitvorming wordt daardoor beter en sneller gemaakt. Ook betrokken volksvertegenwoordigers in politieke gremia hebben deze basiskennis;
2. Het duurt niet meer jaren voordat wetgeving is aangepast aan de laatste ICT-ontwikkelingen. Zo blijven innovaties niet vanwege trage wetgeving onnodig achter of nieuwe technologieën niet kunnen worden geïmplementeerd, maar ook om privacy te borgen.

Cluster Binnenlands Bestuur, Veiligheid & Justitie

Zowel vanuit het democratisch als bestuurlijk perspectief zijn er verbeteringen noodzakelijk om aan te sluiten op maatschappelijke ontwikkelingen. We richten ons daarbij op het terugdringen van de bestuurlijke drukte, op het versterken van het principe 'je gaat erover of niet' - waarbij het van belang is de verhoudingen tussen publiek en privaat, tussen overheid, markt en burgers te verduidelijken - en op het versterken van de rol van de grondwet en democratie in onze samenleving. Daarbij is veiligheid een wezenlijke voorwaarde voor individuele vrijheid. Zonder veiligheid is vrijheid weinig waard.

Ambitie Binnenlands Bestuur 2030

	2015	2030	Keuzes en initiatieven
Grondwet	<p>De Grondwet speelt op dit moment een te beperkte rol in de Nederlandse samenleving. De complexiteit van het huidige openbaar bestuur en de pluriformiteit van de hedendaagse samenleving vragen om een Grondwet die als normatief kader kan dienen en vitaal is. Die de vrijheid waarborgende instituties schetst en tegenmacht, tegenspraak en een dialoog binnen de samenleving organiseert.</p>	<p>In 2030 is de Grondwet een herkenbaar en in de samenleving levend document dat in politiek en rechtspraak normatieve kracht heeft.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het toevoegen van een algemene bepaling aan de Grondwet die de gedeelde waarden van Nederland als politieke gemeenschap uitdrukt; - Het versterken van de grondwettelijke herzieningsprocedure door een aparte en speciaal voor de voorliggende herziening gekozen grondwetgevende vergadering in te richten; - Verdere publiekscampagnes over de Grondwet; - Meer aandacht voor staatsinrichting in het onderwijs; - De constitutionele toetsing die nu plaatsvindt door de Raad van State transparant maken; - Bij toetsing van wetgeving door het parlement zullen parlementariërs blijf moeten geven van constitutionele toetsing.

Democratie	<p>Ontwikkeling van de Nederlandse democratie sluit nog niet aan op de gedigitaliseerde samenleving van eigen verantwoordelijkheid dragende, maatschappelijk betrokken en zelfredzame burgers.</p>	<p>De democratie (zeker op lokaal niveau) dient sterker verbonden te worden met actief burgerschap.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Verkennen van concepten zoals de 'doe-democratie' en 'monitory-democracy'; - Experimenteren met instituties zoals burgerfora en met digitale instrumenten voor collectieve wilsvorming; - Inzetten van moderne media ter ondersteuning van het contact tussen bestuurders en burgers; - Belangenbehartiging (als uiting van de netwerksamenleving) via een wijkvereniging, dorpsraad of belangengroep. - Ruimte geven voor overheidsparticipatie. De inwoners aan zet. De overheid moet ruimte geven en faciliteren daar waar nodig.
	<p>De versplintering van het partijstelsel belemmert de slagvaardigheid van de overheid en de stabiliteit van het politieke systeem.</p>	<p>Het democratische stelsel waarborgt politieke rust, geeft tijd om besluitvormingsprocessen en implementatie van beleidsvoorstellen op een zorgvuldige wijze af te ronden, en waarborgt de rol van een zorgvuldige reflectie op grondwettelijkheid, consistentie en uitvoerbaarheid van wetten.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Invoeren van een kiesdrempel (hoger dan een maal de kiesdeler); - Verlengen van de zittingsduur van vertegenwoordigende organen tot vijf jaar; - Wijziging van de Kieswet zodat bij de herverdeling van restzetels alleen nog partijen meedoen die ten minste één keer de volle kiesdeler behaald hebben; - Afschaffen van lijstverbindingen.
	<p>De VVD constateert fricties in het tweekamerstelsel, onder andere als gevolg van politisering van de Eerste Kamer.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Herintroduceren van het kiessysteem van vóór 1983, waarbij de Eerste Kamer gekozen wordt voor een periode van zes jaren en er om de drie jaren voor de helft van het aantal leden verkiezingen worden gehouden.

			<ul style="list-style-type: none"> - Wijze van samenstelling van de Eerste Kamer waarbij regionale en lokale componenten worden ingebouwd; - Actief kiesrecht voor de Eerste Kamer uitbreiden naar de leden van gemeenteraden.
Koninkrijk	In de huidige constellatie van het Koninkrijk loopt Nederland nog steeds het risico op hoge kosten als gevolg van slecht bestuur en financieel wanbeheer op de eilanden.	Het Koninkrijk is hetzij omgevormd tot een 'gemenebest', hetzij op een andere manier hervormd waarbij de waarborgfunctie vervalt.	Een nieuw Statuut definieert de vorm van het Koninkrijk in 2030. Voor de uitwerking dienen zowel de gemenebestconstructie als alternatieven te worden verkend en gewogen.
Rijksdienst	De Rijksdienst als organisatie kampt zowel qua personeel als qua ICT met uitdagingen in het licht van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen.	De Rijksdienst is een krachtige en flexibele organisatie die op haar kerntaken met kwaliteit uitvoering geeft aan veranderlijke beleidsagenda's.	<ul style="list-style-type: none"> - Herziening van de structuur van de Rijksdienst en het ambtenarenrecht. - De Rijksoverheid wordt gevormd door kleine kerndepartementen met een beperkte vaste kern aan beleidsambtenaren. Daaromheen dienen flexibele schillen van ambtenaren te worden georganiseerd die ontwikkelt dienen te worden tot zelfstandige, publieke professionals en hun kennis en ervaring afwisselend kunnen inzetten bij verschillende departementen en overheden afhankelijk van actuele beleidsprioriteiten en projecten.

		<p>De overheid communiceert volledig digitaal met haar burgers. Dienstverlening is “digitaal tenzij”. De burger moet alles digitaal kunnen. Wat betreft de beschikbaarheid van informatie is de overheid overgestapt op het principe “openbaar, tenzij”, waardoor de afstand tussen overheid en burger verkleind wordt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De Rijksoverheid heeft haar ICT en IV op orde zowel ten aanzien van de dienstverlening, de bedrijfsvoering en systeemveiligheid als in de sfeer van de democratie en burgerschap. - De overheid biedt haar data aan als open data, tenzij veiligheid of privacy in het geding komen. Vergroten van de aandacht voor het archiveren van data. - Privacybescherming van de burger staat voorop, wat gerealiseerd wordt door vanaf het begin van elk project de privacyaspecten mee te nemen (opnemen in Integraal Afwegingskader). - Versnellen van de implementatie van basisregistraties. - De toezicht- en handhavingprocessen van de overheid worden gestandaardiseerd en met behulp van ICT kunnen profielen opgesteld worden om aan preventie te werken.
Bestuurlijke inrichting	<p>Fricities tussen bestuurlijke organisatie en juridische procedures enerzijds en taakverdeling en maatschappelijke opgaven anderzijds vertragen snelle en adequate besluitvorming.</p>	<p>Via herinrichting van het bestuurlijk bestel is de slagkracht, legitimiteit en nabijheid van het bestuur te vergroot. Nederland hanteert een model van twee bestuurslagen - de nationale overheid en regiogemeenten - vormgegeven op basis van de complexiteit van de bestuurlijke opgave. Een duidelijke taakverdeling hoort gebaseerd te zijn op de uitgangspunten 'als het kan, decentraal' en 'schaal volgt taak'.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Introductie van een model met (regio)gemeenten. Gemeenten worden opgeschaald tot het niveau van samenhangende regio's. Met de vorming van regiogemeenten verliezen de huidige provincies mogelijk hun bestaansrecht. Invoering van dit model vergt grondwetherziening en een grondige hertekening van de bestuurlijke kaart van Nederland.

			<ul style="list-style-type: none"> - Taken zijn verdeeld op basis van sociaalgeografische en sociaaleconomische samenhang van een gebied, de omvang van het verzorgingsgebied van voorzieningen, een bestuurskrachtmeting, de structuur en vitaliteit van de organisatie, de hoeveelheid samenwerkingsverbanden en de noodzaak van het behoud van nabijheid van het bestuur tot burgers. - Door de vorming van grotere gemeenten kunnen veel gemeenschappelijke regelingen opgeheven worden. - Om de herinrichting te ondersteunen wordt op korte termijn de samenwerkingsbestuurder mogelijk gemaakt. Eén persoon kan dan tegelijkertijd wethouder of burgemeester in meerdere samenwerkende gemeenten zijn. Een andere mogelijkheid is om bij gemeenten met een gezamenlijk ambtelijk apparaat één wethouder of burgemeester te hebben die politiek verantwoordelijk is voor dat apparaat. - Overheden hanteren een aangescherpte subsidiariteitstoets bij het initiëren van nieuw en het continueren van bestaand beleid. - Het Rijk geeft kaders aan, maar onthoudt zich van het opleggen van bepaalde organisatievormen. De uitvoering van Rijksbeleid waarbij nauwelijks ruimte bestaat voor lokale keuzes en het Rijk geen verschillen wil toestaan, wordt ondergebracht bij gedeconcentreerde, regionale uitvoeringsdiensten onder directe verantwoordelijkheid van het Rijk zelf. - Om het democratisch proces volop tot zijn recht te laten komen, vinden verkiezingen voor gemeenteraden niet meer in het hele land op dezelfde dag plaats.
		38	<ul style="list-style-type: none"> - - Indien er een complexe politieke situatie ontstaat kan in bijzondere gevallen onder randvoorwaarden de

Gamechangers

1. Burgers nemen steeds meer verantwoordelijkheid voor de inrichting van het eigen leven en omgeving. Burgers verwachten, mede ondersteund door technologische ontwikkelingen, direct of indirect, toegang tot de overheid en besluitvorming om inbreng te leveren en wensen en zorgen kenbaar te maken (via initiatieven van burger- én overheidsparticipatie).
2. De overheid moet inwoners echt ruimte geven.
3. Burgers verwachten van de democratie en de overheid dat deze met kwaliteit en succes fungeert als vorm van collectieve actie – met oog voor het individu – waarbij uiting wordt gegeven aan gezamenlijke zelfbeschikking van burgers, direct of door middel van vertegenwoordigers, ten aanzien van voorzieningen en zaken die individuen niet zelf kunnen regelen. Hierbij wordt verwacht dat er efficiënt en effectief wordt omgegaan met publieke middelen. Vertrouwen is de basis van onze democratie.
4. Technologische ontwikkelingen vragen om een overheid die deze mogelijkheden benut om haar functioneren te verbeteren en haar slagkracht en dienstverlening te vergroten en verbeteren. De burger vraagt om een overheid die meegaat met de tijd.
5. De bereidheid tot verandering onafhankelijk van de eigen positie (invoeren tweebestuurslagenprincipe) zal vooral in het onderdeel binnenlands bestuurde grootste game changer zijn. Hiertoe dient een omslag naar een cultuur van 'loslaten' plaats te vinden en dient de rol van de overheid beperkt te worden tot kerntaken en metasturing. Beperking tot kerntaken vergt vooral zelfbeperking en zelfdiscipline van bestuurders en volksvertegenwoordigers op alle niveaus, inclusief het Rijk en de EU.

Veiligheid en justitie

Werken aan een veiliger Nederland betekent niet alleen 'meer veiligheid' maar ook versterking van (vertrouwen in) de rechtsstaat en een overheid die staat voor de instituties van de rechtsstaat. Procedures dienen overzichtelijk en zo kort mogelijk te zijn. Er moet recht gedaan worden aan slachtoffers en er moet sprake zijn van consequente tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen.

Ambitie 2030

	2015	2030	Keuzes en initiatieven
Politie, toezichthouders, particuliere beveiligers en burgerparticipatie	Mede gelet op de aard en omvang van de veiligheids-problematiek evenals de financiële krapte, blijft het noodzaak om heldere keuzes te maken, prioriteiten te stellen en op zoek te gaan naar samenwerkings-verbanden en technologische ontwikkelingen die kunnen bijdragen aan de effectiviteit van de politie.	De VVD stelt als prioriteiten de (1) operationele samenwerking van toezichthouders/ particuliere beveiligers met regie van de politie.	<ul style="list-style-type: none"> - Inzetten van nieuwe methoden van werken denk aan bijvoorbeeld de inzet van drones, 'smart surveillance', het koppelen van data ten behoeve van de opsporing; - Inzet van gemeentelijk toezicht en handhavers (BOA's), cameratoezicht en burgerparticipatie (bijv. buurtinformatienetwerken). - Daarnaast kan ICT een rol spelen in het efficiënter organiseren van werkprocessen en het contact met de burger, zoals het instellen van digitale aangiftes en het kunnen volgen van deze aangiftes; - Een goede informatiepositie en –deling van de politie op lokale zaken die grote impact hebben om zichtbaar toezicht en handhaving te hebben wat van belang is voor onze veiligheid en veiligheidsbeleving; - Burgers en bedrijven kunnen tevens een bijdragen leveren aan de veiligheid in de samenleving, zowel door meer aandacht te besteden aan preventie als deelname aan bijvoorbeeld buurtinformatienetwerken; - Verdere, gefaseerde inzet van particuliere beveiligers met een publieke opdracht.

Georganiseerde misdaad		<p>De VVD stelt als prioriteiten (2) een alomvattende en geïntensiveerde aanpak van georganiseerde misdaad,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Niet alleen 'meer blauw op straat' maar ook inzetten op voldoende en gekwalificeerde recherchecapaciteit; - Een integrale aanpak van georganiseerde misdaad is noodzakelijk en dient langs drie lijnen te worden georganiseerd: het oprollen van bendes, het afbreken van onderliggende criminele structuren, in casu het tegengaan van mogelijkheden om onderwereld met bovenwereld te laten vermengen en het afpakken crimineel vermogen. - Inzetten op een bredere basiskennis binnen politie en justitie van informatie- en geldstromen en inzicht in de netwerken van criminelen door inzetten op informatie gestuurde opsporing; - Doorbreken van geforceerd onderscheid tussen "blauw" en "opsporing". Bij aanhouding voor snelheidsovertreding of het niet dragen van een veiligheidsgordel kan namelijk wellicht meer geconstateerd worden. - Inzetten op een geïntegreerde en grensoverschrijdende aanpak samen met andere (internationale) publieke en private organisaties; - Grotere rol voor het lokaal bestuur in aanpak criminaliteit (den aan Top-600 initiatieven).
------------------------	--	--	--

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Straffen bij agressie en geweld tegen functionarissen met een publieke taak</p>	<p>Maatregelen tegen agressie/geweld tegen functionarissen met een publieke taak dienen verder te worden uitgebouwd.</p>	<p>De VVD stelt als prioriteiten (3) veilige Publieke Taak (politieke ambtsdragers, publieke hulp- en dienstverleners),</p> <p>(eenduidige, effectieve en snelle afhandeling van agressie/geweld tegen functionarissen met een publieke taak door politie en OM)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Een eenduidige, effectieve en snelle afhandeling van agressie/geweld tegen functionarissen met een publieke taak door politie en OM; - Drie keer de strafeis; - Toevoeging van een extra grond voor de voorlopige hechtenis (artikel 67a Wetboek van Strafvordering); - Lik-op-stukbeleid ofwel: snelrecht en onmiddellijke uitvoering van de straf in geval van agressie en geweld tegen hulpverleners; - Na aangifte voorrang voor vervolg bij politie/OM voor de vervolging en een rechter die, eventueel, uiteindelijk kan straffen; - Kijken naar mogelijkheden om dienstverlening te staken bij agressie/geweld tegen publieke dienstverleners (bijv. in geval van bijstand).
--	--	---	--

Terrorisme	<p>Op dit moment is er sprake van een zogenoemd “substantieel dreigingsniveau” jegens Nederland.</p> <p>De oproep tot de zgn. lone-wolf-aanvallen (in plaats van spectaculaire complotten en aanslagen) zijn een groeiende reden tot zorg.</p>	<p>De VVD stelt als prioriteiten de (4) effectiviteit van een maatregel is leidend in antiterrorisme-beleid, het versterken van de weerbaarheid op het gebied van cyber security, de AIVD in de toekomst en een effectieve rampenbestrijding en crisisbeheersing.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De effectiviteit van een voorgestelde maatregel dient leidend te zijn. Duidelijk moet zijn wat het de samenleving oplevert en in welke mate het ten laste komt van onder andere de privacy en de persoonlijke levenssfeer van burgers; - Harde kern van de jihadisten bestrijden en voorkomen dat deze zich gaan mengen met andere criminele netwerken; - Inzet van strafrechtelijke als bestuurlijke maatregelen voor het bestrijden en verzwakken van jihadisme, zoals het aanpakken van ronselaars, het bestrijden van haatzaaiende en gewelddadige jihadistische inhoud via social media en het versterken van de samenwerkingsverbanden op lokaal en (inter)nationaal niveau; - Preventief en repressief ingrijpen om de voedingsbodem voor radicalisering te ontnemen samen met gemeenten en haar partners (jongerenwerkers, onderwijs, maatschappelijk werk, wijkpolitie etc.); - Inzet van politie en OM – eventueel op aangeven van de inlichtingendiensten – met strafrechtelijke maatregelen wanneer de kernwaarden van onze samenleving in het geding zijn door radicalisering.
------------	--	--	---

Cyber	<p>De VVD staat voor veilige en betrouwbare ICT en het beschermen van de openheid en vrijheid van het internet. De toenemende afhankelijkheid van ICT maakt de samenleving wel steeds kwetsbaarder voor misbruik en (grootschalige) verstoring.</p>	<p>De VVD stelt als prioriteiten (5) het versterken van de weerbaarheid op het gebied van cyber security, de AIVD in de toekomst en een effectieve rampenbestrijding en crisisbeheersing.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De Nationale Cyber Security Strategie, welke in 2012 gepresenteerd is door het Kabinet is in 2030 uitgebouwd waarbij het zwaartepunt is verlegd van urgentie en awareness naar uitvoering en ontwikkeling; - Inzetten op een integrale aanpak door publieke en private partijen, het opstellen van adequate en actuele dreiging- en risicoanalyses, het vergroten van weerbaarheid van vitale infrastructuur tegen ICT-verstoringen en cyberaanvallen en versterken van responscapaciteit om ICT-verstoringen en cyberaanvallen te pareren; - Intensiveren van opsporing en vervolging van cybercrime; - Inzetten op de (cyber)kennis van de uitvoeringsorganisaties in de strafrechtelijke keten, voornamelijk politie en andere opsporingsdiensten maar ook het Openbaar Ministerie en de zittende magistratuur.
AIVD	<p>Risico's en bedreigingen voor de (inter)nationale veiligheidsbelangen van de Nederlandse staat en samenleving een sterker internationaal karakter en worden steeds meer gekenmerkt door ruime beschikbaarheid en toenemend gebruik van hoogwaardige informatie-, communicatie-, beveiligings- en wapentechnologieën.</p>	<p>De VVD stelt als prioriteiten (7) een effectieve rampenbestrijding en crisisbeheersing.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Behouden van de Veiligheidsregio's; - Verder verbeteren van de samenwerking tussen de verschillende hulpverleningsdiensten, als de samenwerking tussen veiligheidsregio's en andere crisispartners; - Tweejaarlijkse grote evaluatie van e staat van rampenbestrijding in Nederland.

Rampenbestrijding en crisisbeheersing	<p>De invoering van de Wet veiligheidsregio's (2010) heeft gezorgd voor een vergroting van expertise, een versterking van operationele slagkracht en vergroting van de effectiviteit.</p>	<p>De VVD stelt als prioriteiten (7) een effectieve rampenbestrijding en crisisbeheersing.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Behouden van de Veiligheidsregio's; - Verder verbeteren van de samenwerking tussen de verschillende hulpverleningsdiensten, als de samenwerking tussen veiligheidsregio's en andere crisispartners; - Tweejaarlijkse grote evaluatie van e staat van rampenbestrijding in Nederland.
--	---	---	--

Straffen	<p>Hoewel hard en krachtig, lik-op-stuk en oog voor het slachtoffer de kern is van het VVD-beleid, zal 'hard, harder, hardst' niet altijd het juiste effect hebben.</p>	<p>Met 'primaire' gevoelens van de samenleving in gedachten aantonen dat alternatieve straffen, anders dan lange detentie, het gewenste effect hebben. Recidivegevaar wordt bij plegers van zware gewelds- en zedenmisdrijven periodiek getoetst.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Strenge controle, met inzet van elektronische hulpmiddelen gekoppeld aan gedragsveranderende programma's om recidive te voorkomen; - In samenwerking met onder andere de wetenschap ontwikkelen van concepten van slimmer straffen, d.w.z. zeggen effectieve straffen waarmee de recidive een halt wordt toegeroepen; - De samenwerking met gemeenten wordt verbeterd (huisvesting, werk) om te zorgen voor werk en scholing. - Werk in detentie wordt uitbesteed aan een centrale organisatie die nauw samenwerkt met ondernemers. Bijvoorbeeld ondernemers leiden gedetineerden op in detentie en bieden banen aan; - Plegers van zware gewelds- en zedenmisdrijven (zowel gevangenis als TBS) kunnen onder levenslang toezicht worden gesteld zolang het recidivegevaar daar aanleiding voor is. Dit wordt periodiek getoetst; - Taakstraffen worden onmiddellijk ten uitvoer gelegd. Er is geen wachttijd tussen oplegging straf en uitvoering. Triage vindt centraal plaats op regionale werkplaatsen. Vanuit de werkplaats wordt de taakstraf uitgevoerd. Niet of niet voldoende deelnemen aan de taakstraf of ongewenst gedrag leidt tot onmiddellijke vrijheidsontneming. Hierbij geldt "three strikes, you're out";
-----------------	---	---	---

<p style="text-align: center;">Straffen</p>			<ul style="list-style-type: none"> - Door inzet van drugshonden worden drugs uit gevangenissen geweerd; - Nieuwe gevangenissen worden in PPS constructies gebouwd, meerpersoonscellen (4-8 personen) zijn uitgangspunt; - Het programma degraderen-promoveren wordt verder uitgevoerd; - Gedetineerden moeten privileges boven het wettelijk minimum verdienen. Voorwaardelijke invrijheidstelling wordt afhankelijk van gedrag in detentie. - Elektronische detentie alleen mogelijk als er werk is of scholing wordt gevolgd. - Het werken in detentie levert de overheid geld op. Gevangenen sparen een deel van hun verdiensten voor de tijd na de gevangenis.
--	--	--	--

Softdrugs	<p>De vrijheid van het ene individu eindigt, waar die van het andere individu begint. De overlast die met drugs samengaat, is wat de VVD betreft groot genoeg om drugs te onderwerpen aan regels.</p> <p>Gedogen is echter vreemd en geeft eenieder de ruimte tot een eigen interpretatie; bijvoorbeeld resulterend in verschillende regelgeving tussen diverse gemeenten.</p>	<p>De VVD zal hom of kuit moeten kiezen. Of teelt, verkoop en gebruik vrijgeven zoals in Uruguay en diverse Amerikaanse staten of een echt totaalverbod, met andere woorden het integraal sluiten van coffeeshops e.d. Hier zal een afweging gemaakt moeten worden tussen overlast, criminaliteit en de bewezen schadelijkheid voor de gezondheid enerzijds en het vrijlaten aan het individu en de economische belangen welke dit kan opleveren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Legaliseren van softdrugs om meer grip te krijgen op de productie, verkoop en het gebruik ervan. - Het legaliseren van softdrugs - waarbij zowel de productie als de verkoop van softdrugs wettelijk toegestaan wordt - leidt tot een vermindering van de gezondheidsrisico's van softdrugs, vermindering van de politiecapaciteit ten aanzien van softdrugs – die daardoor aan andere prioriteiten kan worden toegekend. Daarbij levert legaliseren een verhoging van belastinginkomsten op en kan door het heffen van accijnzen op softdrugs tevens het gebruik van softdrugs gereguleerd worden. - Legaliseren vergt van de overheid regelgeving en controle op de kwaliteit en handhaving minimumleeftijd bij gebruik. - Legaliseren van softdrugs vergt aanpassing van internationale verdragen. - Legalisering betekent dat de keuze volledig bij het individu wordt gelegd, maar daarmee ook de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van het gebruik.
------------------	--	---	---

<p style="text-align: center;">Jeugdhulp</p>	<p>De VVD vindt dat kinderen zich veilig moeten kunnen ontwikkelen, zo min mogelijk risico lopen op mishandeling en zich geborgen voelen in hun leefomgeving. Dit is in het belang van de kinderen en van een welvarende en veilige samenleving. Samen met maatschappelijke partners geeft de gemeente invulling aan de taak van jeugdhulp, waarbij zij een verbindende rol heeft op het gebied van het welzijn van jongeren. Daarom vindt de VVD dat de in 2015 doorgevoerde transitie in ieder geval moet bewerkstelligen.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - De transitie moet ervoor zorgen dat gezinnen sneller en gemakkelijker dan het oude systeem toeliet, de zorg krijgen die ze nodig hebben. - Minder hulpverleners, geen lange indicatieprocedures of wachtlijsten en niet steeds opnieuw het verhaal hoeven doen. Versterken samenwerking met partners op het gebied van welzijn van jongeren waarin de gemeente een verbindende rol heeft.
<p style="text-align: center;">Kwaliteit rechtsstaat</p>	<p>Er is weinig aan te merken op de kwaliteit van de zittende of staande magistratuur of advocatuur. Wel lijkt de rechtsstaat te zijn ingericht, uitgaande van de professionals in plaats van de rechtszoekende. Beperkte inzet op het organiseren van de conflictoplossing dichtbij en laagdrempelig (mediation).</p>	<p>De rechtsstaat is de basis voor die liberale samenleving. De rechtsstaat moet de vrijheid van het individu tegen de macht van het collectief beschermen. Daarbij dient de rechtsstaat toegankelijk te zijn, mits alternatieve oplossingen niet tot een resultaat hebben geleid. Daarbij dient de rechtsstaat zicht te ontwikkelen om meer te werken vanuit het perspectief van de burger.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - De VVD pleit voor de ontwikkeling van één loket voor de rechtsstaat (geen bestuursrechtelijk, strafrechtelijk en civielrechtelijk terrein via drie verschillende procedures tot drie verschillende rechters) vanuit het perspectief van de burger, niet de overheid; - Procedures dienen overzichtelijk en zo kort mogelijk te zijn en er moet sprake zijn van consequente tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen; - Er moet recht gedaan worden aan slachtoffers; Stel mediation verplicht (uitgezonderd diegenen met een stoornis). Maak mogelijk dat de mediator verslag doet van de reden waarom de mediation niet is gelukt (niet de standpunten die de partijen hebben ingenomen in de mediation).

OM	<p>De rol die het OM speelt in de samenleving is niet meer passend. Inmiddels is het OM een fabriek geworden waar vele (vaak gelijksoortige) zaken worden behandeld. Gelet op het uitgangspunt van 'ultimum remedium' lijkt dat slecht te passen bij de bedoeling van de wetgever.</p>	<p>Kies voor focus voor het OM en organiseer de oplossing van andersoortige conflicten op een andere manier, wellicht zelfs buiten het strafrecht. Er dient meer ruimte gemaakt te worden voor zelfredzaamheid, buurtbemiddeling, gemeentelijk optreden wat bijdraagt aan het doven van het conflict voordat het uit de hand loopt. De rechtspraak wordt dan eerder uitzondering dan regel.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoeken van mogelijke overheveling van gelden van de justitiële poot naar de gemeentelijke; - Ervan uitgaande dat vele strafzaken van geringe ernst het resultaat is van slechte signaleren in een eerder fase (familierecht, burendrecht, schuldsanering, etc) verdient het aanbeveling te investeren in de voorfase; - Zet in op meer contact tussen slachtoffer en dader om meer ruimte voor correctie op het gedrag van de verdachte te maken (rechtspraak is immers anoniem en komt dan ook 'niet binnen' bij de verdachte) en tegemoet te komen aan het herstelproces van het slachtoffer; - Laat de gemeente (en haar partners) een grotere rol spelen, zeker als het binnen een gemeenschap speelt en/of sprake is van herhaling; - Breng de verhouding tussen OM/Rechtspraak/politie enerzijds en gemeente en gemeentelijk gezag met elkaar in balans.
-----------	--	---	---

Asiel en Immigratie	<p>Enorme migratiestromen en levensgevaarlijke mensensmokkelroutes naar Europees vasteland.</p>	<p>Om een halt toe te roepen aan de enorme migratiestromen en de levensgevaarlijke mensensmokkelroutes naar Europees vasteland, moeten er veilige havens gecreëerd worden in de regio zelf. Op die manier kunnen we mensensmokkel beperken en kunnen we voorkomen dat mensen een lange, levensgevaarlijke tocht moeten afleggen om bij een veilige haven te komen. Met het creëren van voldoende veilige opvang in de regio, maken we asielaanvragen in Europa overbodig.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Alle Europese lidstaten zullen hetzelfde asielbeleid moeten hanteren. Er zijn geen asielaanvragen meer mogelijk binnen Europa en de Europese buitengrenzen gaan dan ook echt dicht. - Europa kan in extreme situaties wel inspringen door vluchtelingen te hervestigen. Dit zal dus niet op aanvraag zijn, maar op uitnodiging. - Om tegemoet te komen aan de druk op Europese landen die nu asielgerelateerde migratie als oneigenlijk middel gebruiken om bijvoorbeeld een vergrijzingsprobleem te ondervangen, zal ook het reguliere migratiebeleid herzien moeten worden. Alle EU-lidstaten moeten eenzelfde systeem hebben, waarbinnen individuele lidstaten een eigen invulling kunnen geven en migratie naar hun land kunnen reguleren. Van een vraaggestuurd migratiemodel naar een hybride migratiemodel dat een combinatie is van een puntensysteem en een systeem waarbij werkgevers migranten zelf kunnen aantrekken. Een puntensysteem bevat knoppen waar aan kan worden gedraaid door de overheid. De lidstaten kunnen op basis van puntentoekenning aan knoppen (werkenaanbod, opleidingsniveau, taalkennis, werkervaring, herkomst, enz.) migranten aantrekken waaraan op dat moment behoefte is in de lidstaat. Hiermee ontstaat tegelijkertijd ook een legale weg voor de migrant.
----------------------------	---	---	--

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Privacy en bescherming in de digitale wereld</p>	<p>Het vergaren van persoonlijke informatie is essentieel bij een effectieve opsporing, maar moet wel wetmatig en doelmatig gebeuren. Om de bescherming van de persoonlijke levenssfeer te borgen wordt het noodzakelijk rechterlijke goedkeuring te hebben voordat opsporingsmiddelen kunnen worden ingezet. Dat is anders bij het tegengaan van bijvoorbeeld terrorisme, hier voldoet een gerechtelijke toets achteraf.</p> <p>In onze snel ontwikkelende digitale samenleving wordt meer data gedeeld dan ooit, veelal op vrijwillige basis. Dat is prima, mits de omstandigheden waaronder informatie wordt gedeeld duidelijk is.</p>	<p>Mensen worden in toenemende mate gevraagd hun persoonlijke informatie digitaal te delen. De overheid dient daarbij ten alle tijden de individuele vrijheden te beschermen en voldoende waarborgen in te bouwen tegen potentiële schending van privacy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Het instellen van een rechterlijke toets moet waarborgen dat digitaal gedeelde informatie wetmatig wordt verzameld en gebruikt. - Het College Bescherming Persoonsgegevens verdient daarbij een sterke rol. Ook voorlichting over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer tegen misbruik door de overheid of (internationale) private partijen is blijvend van belang. - Ten aanzien van de jeugd is educatie over de effecten van het delen van persoonlijke informatie over internet essentieel om kinderen weerbaar te maken in digitaal contact. - Burgers moeten zelf kunnen kiezen hoe zij informatie willen delen in de (semi-)publieke sector. - Informatie met de overheid wordt gedeeld op basis van 'need to know'. - Bij de strijd tegen terrorisme of zeer ernstige vormen van criminaliteit kan het omwille van de snelheid van ingrijpen noodzakelijk zijn de rechterlijke toets pas achteraf te laten plaatsvinden. In alle andere gevallen zal dit vooraf moeten gebeuren.
--	---	---	---

Gamechangers

1. Burgers nemen steeds meer verantwoordelijkheid voor de inrichting van het eigen leven en omgeving en dragen, mede ondersteunt door technologische ontwikkelingen, direct of indirect, bij aan een veilige leefomgeving.
2. Georganiseerde misdaad en terrorisme vermenigt en professionaliseert door verhoogde kennis van informatie-, communicatie-, beveiligings- en wapentechnologieën.
3. Technologische ontwikkelingen vragen een overheid die deze mogelijkheden benut om haar functioneren te verbeteren en de pakkans en veiligheid te vergroten. De burger vraagt om een overheid die meegaat met de tijd.
4. Met name op het gebied van softdrugs, privacy 'vs.' veiligheid en beleid ten aanzien van straffen zal een omslag in denken moeten plaatsvinden gericht op effectiviteit van maatregelen.

Cluster Internationaal

De internationale uitdagingen zijn nu niet anders dan ze in de afgelopen eeuwen waren. De aard van de kansen en bedreigingen zijn wel ingrijpend gewijzigd. De wereld is, in figuurlijke zin, steeds kleiner geworden. We zien het leed van de wereld onze huiskamer binnenkomen via de sociale media. Nieuwe actoren op het wereldtoneel kunnen dankzij technologische ontwikkelingen sneller bekendheid verwerven en aan importantie winnen. Ook het kwaad weet ons daardoor steeds beter te vinden: van internetoplichters uit Nigeria, tot fundamentalisten uit het Midden-Oosten. Hoewel internationale uitdagingen er altijd zijn geweest, lijken en voelen de gevaren dichterbij als gevolg van de kleiner geworden wereld.

Een belangrijke mondiale trend is daarnaast dat de grenzen tussen binnen- en buitenland vervagen. Het onderscheid tussen internationale en binnenlandse veiligheid vervaagt. We reizen, ook virtueel, meer over de wereld. Almaar grotere hoeveelheden mensen en goederen passeren grenzen. Internet geeft de wereldbevolking toegang tot informatie van kenniscentra en media, maar biedt ook extremistische propaganda een podium. Informatie en desinformatie gaan op het internet hand in hand.

Een derde tendens is het toenemen van het aantal (private) wereldwijd opererende organisaties. Multinationals zijn niet langer alleen te vinden in het bedrijfsleven of bij NGO's als Oxfam Novib en Greenpeace. Ook criminele en terroristische netwerken opereren tegenwoordig wereldwijd. Gevolg, of misschien wel oorzaak, van deze trend is de multipolaire wereld: een wereldorde van niet één of twee machtsblokken, maar van verschillende invloedrijke landen, regio's en organisaties. Deze wereldorde genereert nieuwe spelers. De BRIC-landen, maar ook Al-Qa'ida en IS zijn hier voorbeelden van.

Een vierde trend is dat gewapende conflicten zich nog zelden voordoen tussen staten, maar veeleer binnen staten. Dit gaat echter vaak wel gepaard met inmenging van buiten. We zien dat de conflicten zich voornamelijk afspelen tussen niet-statelijke actoren en met een internationaal karakter. Culturele en religieuze overtuigingen zijn de aanzet van stammenstrijd in Afrika en het Midden-Oosten. Ook het behoud of de uitbreiding van invloedssferen leidt tot spanningen en geweld, bijvoorbeeld rond China en Rusland. Dat geweld raakt ons ook. Het neerhalen van vlucht MH17 en de dreiging van terugkerende Syriëgangers tonen aan dat wij ons niet aan dergelijke conflicten kunnen onttrekken.

Een vijfde trend is de toenemende welvaart in de wereld van gebieden die tot op heden arm waren. De Afrikaanse economie is nog lang niet op westers niveau, maar groeit al een decennium met ongeveer 5% per jaar. Polen was ooit een achtergebleven gebied. Maar inmiddels is het nog altijd het enige EU-land dat sinds de crisis van 2008 niet in een recessie terecht is gekomen. In China zijn een half miljard arme mensen werkende consumenten geworden dankzij economische hervormingen. Het grootste exportproduct van Brazilië is vliegtuigen geworden. De wereld is niet langer rondom OESO-landen gecentreerd. Europa is nu nog de grootste economie ter wereld, groter dan de VS. Maar de rest van de wereld nadert het westerse welvaartsniveau snel. Dat heeft gevolgen voor de positie van Nederland.

Ambitie 2030

Het buitenlands beleid in brede zin is in 2030 realistisch van aard en gericht op stabiliteit, veiligheid en welvaart. Nederland handelt volgens een nieuwe buitenlanddoctrine, die gebaseerd is op het eigen belang. Die doctrine dicteert dat Nederland streeft naar een wereld waarin regeringen van soevereine staten zich gebonden voelen aan een internationale rechtsorde en zij een nationale rechtsorde handhaven. Door het hanteren van een buitenlanddoctrine is Nederland voor iedereen betrouwbaar, voorspelbaar en duidelijk. Landen weten wanneer ze op ons kunnen rekenen, maar ook wanneer voor ons de maat vol is. Op basis van onze moraal en ons belang kiezen wij daarbij onze instrumenten.

Onze moraal is liberaal, ons belang is het belang van Nederland en onze instrumenten zijn diplomatiek (direct of via de EU), militair (in EU- of NAVO-verband), bij voorkeur economisch (vooral met ontwikkelde landen) of via ontwikkelingssamenwerking (met landen waar we iets te winnen hebben).

Defensie

1. Nederland besteedt 2 procent van het bruto nationaal product aan defensie (NAVO-norm) en heeft daarmee een krijgsmacht opgebouwd die wereldwijd inzetbaar is om Nederlandse belangen te verdedigen. We zijn niet alleen in staat om een bijdrage te leveren aan onze bondgenoten, we kunnen ook onze eigen belangen verdedigen. Onze professionele krijgsmacht is van hoog niveau, in staat en bereid om op te treden, en heeft de mentaliteit te willen beschermen. Defensie is ook letterlijk defensief.
2. Navo-samenwerking blijft de norm.
3. Nederland zet zijn extra capaciteit voor defensie deels in om over de hele linie van de krijgsmacht onderdelen waar nodig te versterken en richt zich voor het overige op enkele niche capaciteiten waar Nederland van meerwaarde kan zijn bij internationale (vredes) operaties. Indicatief voor de denkrichting: de landmacht gaat naar negen bataljons (3 luchtmobiel, 3 lichte infanterie, 3 mechanische), incl. de benodigde ondersteunende eenheden; de marine vervangt de 4 Walrus-klasse onderzeeërs door 6 volwaardige opvolgers, de M-fregatten krijgen 6 opvolgers, er komt een transportschip (kleine JSS) bij en de mijnenvegers (Alkmaar-klasse) worden vervangen; voor de luchtmacht wordt het aantal F35's uitgebreid naar 45, er komen 16 drones (MALE) en enkele extra Chinooks. De LCF fregatten worden gemoderniseerd, de Kmar krijgt er mensen bij, even als Cyber en MIVD.

Ontwikkelingshulp

4. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt beperkt en toegespitst op veiligheid en stabiliteit in de regio zelf. Daarbij krijgen landen waarmee Nederland historische banden, handelsbelangen of een veiligheidsbelang heeft voorrang.
5. Begrotingssteun in landen ver weg moet stoppen. Daarvoor in de plaats komen extra geld voor noodhulp enerzijds, en handelsbevordering anderzijds. Een paternalistische houding richting onderontwikkelde landen is niet passend en niet effectief. Liever beschouwen wij de landen als gelijkwaardige handelspartners en stimuleren wij hiermee hun economieën. Wij moeten anderen hun eigen ontwikkeling gunnen.

Asielproblematiek en Immigratie

6. Alle Europese lidstaten zullen hetzelfde asielbeleid moeten hanteren en de buitengrenzen van Europa moeten echt dicht. Asiel is dan alleen mogelijk in extreme situaties op uitnodiging van Europa of een lidstaat.
7. In de regio dient voldoende opvang te worden gerealiseerd, zodat mensensmokkelaars de wind uit de zeilen wordt genomen.
8. Voor kennismigratie blijft ruimte, maar is het mede van belang dat Europese landen eenzelfde beleid voeren.

Europa

9. De Europese Unie wordt geen superstaat. Integendeel via maatwerk, deelarrangementen en opt-outs kunnen lidstaten binnen de Europese Unie zichzelf zijn en blijven.

10. Binnen de economische unie delen de lidstaten bepaalde belangrijke kernwaarden, zonder hun eigenheid te verliezen. Voor alle lidstaten is er vrij verkeer van goederen, kapitaal, arbeid en personen.

Ambassades & diplomatie

11. Nederlandse ambassades zullen zich vooral richten op diplomatie, rechtsstaat en handel en niet meer op ontwikkelingssamenwerking. In regio's waar geen grote belangen liggen, kunnen Nederlandse ambassades opgaan in EU-ambassades.
12. De Nederlandse kennis op het gebied van watermanagement is een internationaal unique selling point dat goed aansluit bij de mainport positie van Nederland. In de toekomst dient Nederland zich op dit specifieke punt steviger te profileren.

Gamechangers

- *Binnen het buitenlands beleid zijn de belangen van Nederland zelf leidend. Resultaat gaat daarbij voor goede bedoelingen.*
- *Handel is de positieve kracht die rechtsorde en democratie bevordert.*
- *Binnen het buitenlands beleid geldt dat stabiel bestuur belangrijker is dan democratie.*
- *Nederland voldoet aan de NAVO-norm en besteedt 2% van het BNP aan defensie.*
- *Onze relatie met andere landen wordt niet bepaald door een ideologische of morele 'weging' van de regeringen van die landen, maar door de wil van die regeringen een interne en externe rechtsorde te eerbiedigen, met respect voor de rechten van de mens.*
- *Sterkere samenwerking met like-minded landen.* Nederland ligt in Europa. Maar dat betekent niet dat we meer gemeen hebben met Frankrijk dan met Zuid-Korea. Die samenwerking moeten we nadrukkelijker opzoeken.
- *De wereld wordt rijker, ook gebieden die we nog niet goed kennen.* Dat is zowel een kans als een bedreiging. We versterken daarom de economische diplomatie en het leger.
- *Nederland heeft internationale samenwerkingsverbanden als de EU en de NAVO nodig om zijn belangen in de wereld te helpen verdedigen.* Dat vraagt een (her)bevestiging van onze relatie met deze bondgenoten en een actieve en positieve inzet ten bate van deze samenwerkingsverbanden.
- *Nederland moet ervoor kiezen een effectieve segmentspeler te zijn.* We moeten ons niet verantwoordelijk voelen voor het oplossen van alle problemen in alle andere landen.
- *Landen zijn verantwoordelijk voor hun eigen keuzes.* Wij vertellen andere regeringen niet hoe ze hun land moeten inrichten, omdat wij hun bemoeienis met Nederland ook niet op prijs zouden stellen.
- *De Verenigde Naties in de huidige vorm zijn ineffectief.* De VN wordt gegijzeld door enkele permanente leden, is niet in staat zelfstandig effectief militair op te treden en wordt voorbijgestreefd door regionale samenwerkingsverbanden. Waar dat het geval is doen wij niet meer mee.
- *Diplomatie en defensie staan in het teken van onze buitenlandse belangen.* Per geval bekijken we hoe we onze belangen het beste kunnen dienen. De defensieorganisatie moet, behalve op de kerntaken voor binnenlandse inzet en landsverdediging, ook daarop worden ingericht.
- *Ontwikkelingssamenwerking in de klassieke zin van het woord wordt afgeschaft en vervangen door kennisverspreiding en handelsbevordering.* Noodhulp blijft bestaan.
- *Nederland ondersteunt (private) initiatieven die de mensenrechten in de wereld verbeteren.*
- *Europees beleid is binnenlands beleid.* Wij zijn kritisch op Europees beleid en bestuur zoals we kritisch zijn op alle bestuurslagen. Europese samenwerking moet Nederlandse belangen versterken. Zoals we de Nederlands overheid meer liberaal willen maken, willen we de

Europese overheid meer Nederlands maken. De nadruk moet liggen op het streven naar een kleine overheid, efficiëntie, subsidiariteit. Herverdeling van middelen hoort hier niet bij.

Dissenting opinions

Cluster ontplooiing

- Verwijzing naar de joods-christelijke traditie (NB: kwam ook in de inleiding voor en staat nu alleen nog in de inleiding).
- In het basisonderwijs een grotere rol voor de overheid, en naast de in het stuk opgenomen vaardigheden ook meer aandacht voor muziek- en bewegingsonderwijs (met vakleerkrachten), zodat kinderen daadwerkelijk gelijke kansen krijgen, ongeacht hun afkomst.

Cluster Sociale zekerheid, arbeidsmarkt en pensioen

- Meedoen is meer dan een baan alleen. Is het toevoegen van maatschappelijke waarde uitwisselbaar met het toevoegen van economische waarde?
- In hoeverre moet de sociale dienst al dan niet gericht zijn op onderwijs, als onderdeel van het zo optimaal mogelijk aanzetten tot participatie. Of zou dat veeleer aan de markt moeten worden overgelaten? Is de sociale dienst niet veeleer de strenge poortwachter?
- Afschaffen gedwongen winkelnering en verplichte solidariteit in pensioenstelsel gaat sommigen te ver. Bepaalde vormen van risicodeling in het huidige stelsel zijn voor hen te rechtvaardigen.
- Meer nuancering en nadruk op solidariteit ten aanzien van pensioenen. Keuzevrijheid is een mooi liberaal principe, maar kan ten aanzien van pensioenen niet zo extreem worden doorgevoerd.
- Gezamenlijke verantwoordelijkheid van werknemer en werkgever voor de invulling van het arbeidscontract als tijdgebonden ontwikkelcontract.
- Algemene pensioenplicht die betrekking heeft op een verplichte minimale en sobere voorziening voor ouderdomspensioen, nabestaande pensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen. Deze plicht voor een absolute basisvoorziening geldt voor iedereen die werkt, dus ook voor zelfstandigen.
- Gelijktrekken fiscale facilitering van pensioenopbouw naar twee keer modaal.
- Wenselijkheid om tijdens opbouwfase van pensioenen mogelijkheden te bieden om uit pensioeninkomen investeringen (bijvoorbeeld woning) te doen wordt ter discussie gesteld.

Cluster Gezondheid & welzijn

- Eigen bijdrage in plaats van slimmer eigen risico en verkleinen basispakket.

Cluster Fysiek & Omgeving

- CO₂ al dan niet beprijzen
- Randstad versus krimpgebieden, stedelijke verdichting versus groen wonen, waar heeft de overheid al dan niet een taak.
- Opstelling ten opzichte van het Openbaar Vervoer; voor, tegen of neutraal als één van de keuzeopties naast anderen.
- Hoe realistisch zijn zelfsturende auto's in 2030?

- Gemengde wijk van bovenaf sturen? Enerzijds is men van mening dat je postcode niet bepalend mag zijn voor je toekomst, maar anderzijds wordt teveel inmenging geschuwd.
- Spoorboekloos rondje Randstad met het OV al dan niet mogelijk maken.
- Welke rol dient de overheid op zich te nemen ten aanzien van de digitalisering. Alleen garanderen van de veiligheid voor gebruikers of ook als aanjager van innovatie?
- Zijn woningcorporaties een kwaal of juist een zegen?
- Werkt de verhuurdersheffing marktverstoring of juist bevorderend?
- Rol van de overheid ten aanzien van de triple helix. Gaan we naar een circulaire economie of niet?

Cluster Binnenlands bestuur, Veiligheid & Justitie

- Legalisering softdrugs, ja of nee?
- Partijstelsel.

Cluster Internationaal

- Wel of geen Europese Superstaat?